

vakblad voor
informatieprofessionals

Call!

Play!

SPRAAKTECHNOLOGIE

PRATEN

IS HET

**NIEUWE
TIKKEN**

Post!

Open!

Check!

AVG-proof?

Een rondgang
langs het informatieveld

Beeld in zicht

Vier vragen over IIF

Erfgoed Brabant

Klein is
het nieuwe groot

VOGIN-IP-lezing

Een terugblik

2018 | 04

COLOFON

IP is samen met Informatie-Professional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (22ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-44 09 19 85
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan
18, 2772 TR Voorburg,
tel. 06-44 09 19 85,
e-mail redactie@informatie-
professional.nl.

redactie

Maarten Brinkerink, Wilbert
Helmus, Frank Huysmans,
Dafne Jansen, Vincent M.A.
Janssen, Alice de Jong,
Evelien de Jonge, Andrea
Langendoen, Leen Liefsoens,
Edwin Mijsbergen, Ronald de
Nijs (eindredacteur), Matthijs
van Otegem, Vincent Robijn,
Eric Sieverts, Sjors de Valk en
Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg,
egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Jos Damen, Rob Feenstra,
Stefan Jongen, Marja Kingma,
Ruben Koman, Roman Koot,
Pieter Reeve en
Raymond Snijders.

abonnementen

Voor abonnementsprijzen en
andere informatie zie
InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren
in blad of op de site:
Rajin Roopram, e-mail
rajin.roopram@kbenp.nl,
tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming
tot publicatie in dit tijdschrift
strekt zich tevens uit tot het
in enigerlei vorm elektronisch
beschikbaar stellen.

INHOUD

12

Praten is het nieuwe tikken

In 2020 maken we meer
gebruik van spraak dan van
ons toetsenbord. Hoog tijd
dus om de ontwikkelingen in
spraaktechnologie op een rij te
zetten.

Rob Feenstra

06

De toekomst volgens bibliotheken zelf

Hoe schetsen bibliotheken hun
eigen toekomst? Een pecha
kuchamiddag van het UKB ging
vooral over toegankelijkheid,
zichtbaarheid en openheid.

Pieter Reeve

16

AVG-proof?

Hoe hebben biblio-
theken, archieven en
erfgoedinstellingen
zich op de AVG voor-
bereid? IP maakte
een rondgang langs
betrokkenen.

Raymond Snijders

RUBRIEKEN

04

**Foto
van de maand**
Doha's
boekenpanorama

08

IP lingo
Nulnieuws

10

Startup
Newschain

11

Wisselcolumn
Het papieren
geheugen
van Drs. P

VEEL WERK

Heb jij 'm al, een slimme speaker die begrijpt wat je zegt? Toegegeven, hoezeer ik ook van technologie houd, ik ben — heel ambigu — een *laggard* als het aankomt op de aanschaf ervan; het cassettedeck is pas net het huis uit. Slimme speakers worden gedreven door spraaktechnologie, zo vertelt Rob Feenstra in deze IP. En hoewel daar enorme vorderingen worden gemaakt, is er nog veel werk te verzetten vooraleer computers ons begrijpen. Over veel werk gesproken: is 25 mei met rood omcirkeld in je agenda? Vanaf dan is de *Algemene Verordening Gegevensbescherming* (AVG) van toepassing. Organisaties die persoonsgegevens verwerken — waaronder natuurlijk archieven, bibliotheken en musea — hadden twee jaar om zich voor te bereiden. Zijn ze er klaar voor? De bevindingen van Raymond Snijders zijn zorgelijk. Veel werk, dat verzet Erfgoed Brabant ook. Erfgoedinstellingen van naam hebben een professionele, betaalde staf en dito mogelijkheden. Dat ligt anders bij instellingen met een regionaal of zelfs lokaal bereik. Toch hebben ook — of juist — deze instellingen waardevol erfgoed, vindt Erfgoed Brabant. IP spreekt met Cris Kremers over de ondersteuning die zijn organisatie biedt aan de kleinste instellingen, zoals heemkundekringen. We lezen steeds minder, constateert de Raad voor Cultuur. En dat baart zorgen, zeggen Matthijs van Otegem en Frank Huysmans in hun bijdragen. Kan dit tij gekeerd worden? En hoe dan? Ik zou zeggen: maak werk van lezen. Veel werk. Te beginnen met deze IP.

REDACTIONEEL | Sjors de Valk

19

Terugblik op VOGIN-IP-lezing

Bezoekers werden tijdens de zesde VOGIN-IP-lezing zowel gealarmeerd als gerustgesteld over de nieuwste zoekrends. Een verslag.

Vincent M.A. Janssen

24

Erfgoed Brabant

De meeste faciliterende erfgoedinstellingen verlenen hun diensten aan de grotere, landelijke instellingen. 'Erfgoed Brabant maakt juist een beweging omlaag,' aldus Cris Kremers.

Ronald de Nijs

28

Beeld in zicht

Steeds meer *techies* tooien zich met IIIF-shirts. Maar waar staat IIIF voor? En waartoe dient het? IP geeft antwoord.

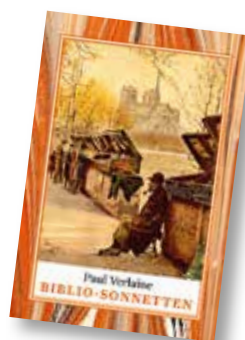
Sjors de Valk

30

Verstopte kennis

Eindelijk is er weer eens een boek uitgekomen over kennismanagement. In deze ruim 200 pagina's tellende uitgave zit enorm veel kennis verstopt.

Ruben Koman

34

Werk

Hans Jansen

35

De groene strijd

ICT kleurt groen

36

Lifehacking

Geef je tijdlijn flair

37

Standplaats Londen

De stad wordt smart

38

Herlezen

Briljante bibliotheek-sonnetten

39

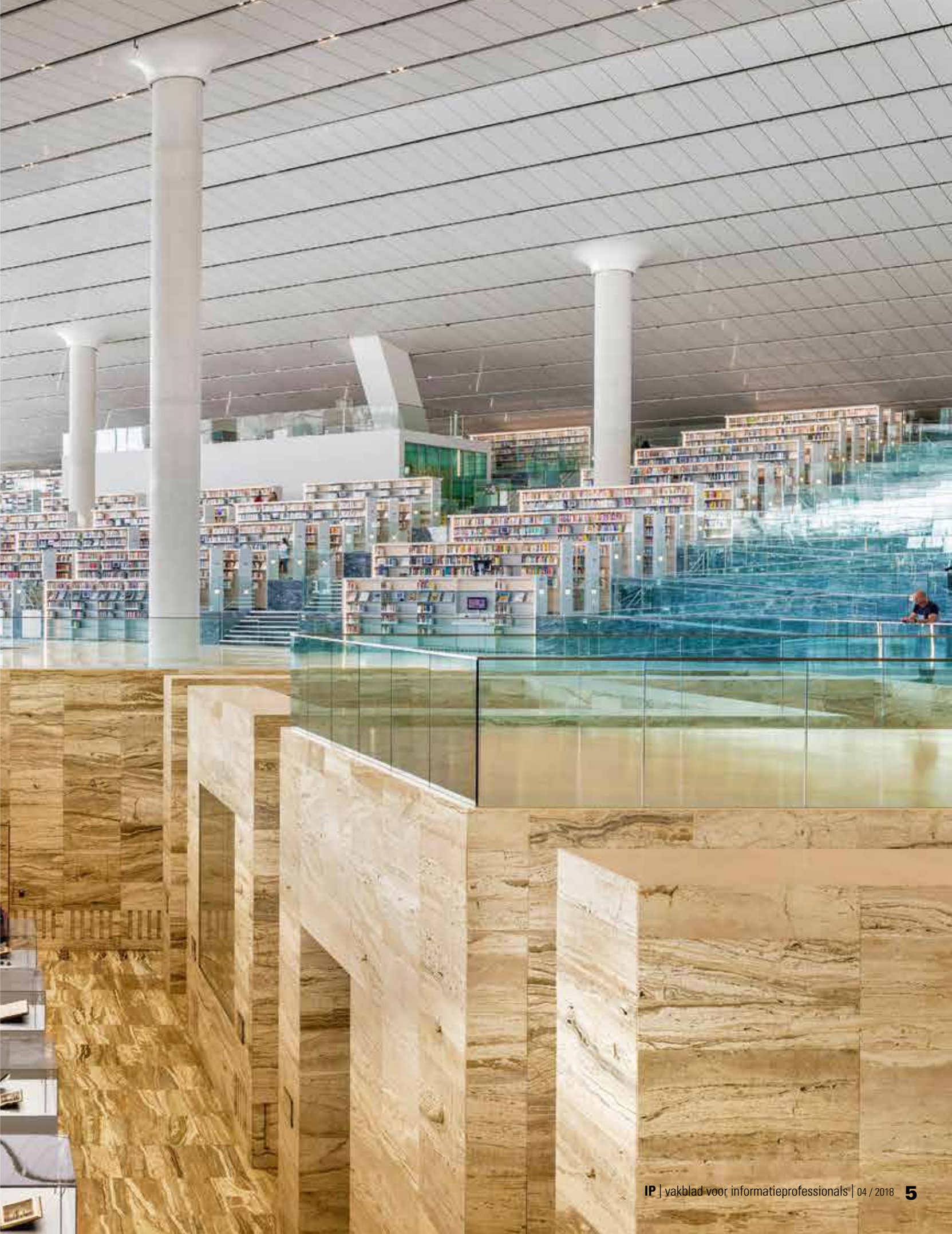
Column

Het picknickkleed onder de letteren

DOHA'S BOEKENPANORAMA

De skyline van Doha is een iconisch silhouet rijker. Ditmaal geen duizelingwekkende wolkenkrabber, maar een enorme bibliotheek in de vorm van een ruimteschip. De nieuwe nationale bibliotheek van Qatar – die afgelopen maand officieel geopend werd – is ontworpen door de Nederlandse architect Rem Koolhaas en zijn bureau OMA. Eerder verzorgde OMA het ontwerp van de Seattle Central Library en de Alexis de Toqueville-bibliotheek in Caen. De beschikbare 42.000 vierkante meter wordt gevuld met de collecties van de nationale bibliotheek, Doha's openbare bibliotheek en de lokale universiteitsbibliotheek. Het gebouw is echter zodanig ontworpen dat de bezoekers niet merken dat verschillende instituten het pand delen; het bestaat namelijk uit één grote ruimte. Koolhaas streefde ernaar om de collecties panoramisch op te stellen, waardoor de boeken – geplaatst in marmeren kasten – vanuit alle hoeken zichtbaar zijn. Alleen de erfgoedcollectie – die oude teksten over de islamitische cultuur bevat – heeft een eigen plek gekregen. De manuscripten worden tentoongesteld in een uitgegraven ruimte van ruim zes meter diep. Zo blijft de waardevolle collectie afgeschermd, maar maakt zij toch deel uit van de open structuur van het gebouw. <

Foto: © Iwan Baan – OMA

DE BIBLIOTHEEK VAN DE TOEKOMST

De toekomst van de bibliotheek is open. Dat bleek maar weer eens na de pecha kuchamiddag van het UKB in de Universiteitsbibliotheek Utrecht op 12 april. De bezoekers werden uitgenodigd zich te laten inspireren door de presentaties over de toekomst van de bibliotheek in de breedste zin. Het merendeel van de dertien korte presentaties had wel iets te maken met toegankelijkheid, zichtbaarheid en openheid.

Pieter Reeve
Webredacteur bij
de Universiteits-
bibliotheek Utrecht

VOLGENS BIBLIOTHEKEN ZELF

Er waren deze middag, georganiseerd door het UKB (het samenwerkingsverband van de Nederlandse universiteitsbibliotheken en de Koninklijke Bibliotheek), twee prijzen te vergeven. Eén voor het beste idee voor de toekomst van de bibliotheek en één voor het best gepresenteerde idee.

Iris van der Knaap en Dafne Jansen van de Universiteitsbibliotheek Utrecht wonnen met hun *Visibility Check* de prijs voor het beste idee. In Utrecht kun je, als het aan Van der Knaap en Jansen ligt, als onderzoeker binnenkort terecht voor een vragenlijst waarmee je kunt nagaan hoe zichtbaar je onderzoek is voor anderen en wat je eventueel kan doen om die zichtbaarheid te vergroten.

De prijs voor de beste presentatie ging naar Liselotte Neervoort van de VU Amsterdam, die een fraai staaltje storytelling liet zien. In haar presentatie *De vele levens van Willem Wulp* werden we meegenomen in 'het leven' van een opgezette wulp uit de collectie academisch erfgoed van de Universiteitsbibliotheek van VU. Er werd ons verteld hoe die collectie een belangrijke rol kan spelen bij onderzoek en onderwijs door 3D-printers of augmented reality in te zetten. Er waren al enkele succesvolle proeven gedaan met replica's van objecten die normaal de kluis niet uit mogen.

Nieuwe technologie

Naast openheid, waarover zo met een meer, was er ook veel aandacht voor nieuwe technologie. Het meest in het oog springende voorbeeld hiervan was wel IRIS: de Interactive Robotic Information Specialist. Bij de Universiteit Twente loop je in de faculteiten van de nabije toekomst misschien wel een lieve robot tegen het lijf die met

je mee kan denken over datgene waar je mee bezig bent, vertelde Peter Noort ons.

Peter van Helsdingen en Omar Gökcan van de Hogeschool Windesheim willen de doorstroom van mbo-studenten via het hbo naar de universiteit stimuleren. Ze ontwikkelen daarvoor een eigen leerroute voor de student. Door middel van big data weet de Hogeschool wat mogelijk de beste optie is voor het vervolg van de student, die zo hulp en advies op maat krijgt.

De voordelen van het werken met nieuwe technologie, zoals interdisciplinaire samenwerking, zijn bekend bij het HubLab van de Hogeschool Utrecht, waar nu al met

willen ze het *actief* leren stimuleren. In plaats van de nieuwste gadgets en techniek is daarvoor slechts ruimte nodig, meent Marloes Wagtendonk. Ruimtes die zijn ingericht met whiteboards en goede meubels zodat zowel actief als passief én zowel formeel als informeel leren mogelijk is.

Openheid

Hoeveel procent van de begroting zou je opzij zetten voor open wetenschappelijke infrastructuur? Bianca Kramer van de Universiteit Utrecht hield een vurig betoog voor de 2,5 procent-norm. Door 2,5 procent van een begroting uit te geven aan het faciliteren van Open

'Als je je materiaal op een ander, beter toegankelijk platform dan de website van je instelling plaatst, zal je collectie meer gezien en meer gebruikt worden'

virtual reality tools gewerkt kan worden.

Ruimte

De bibliotheek wordt bezocht door veel verschillende soorten studenten. Dat werd duidelijk in de presentatie van Martine Gulden van de Radboud Universiteit. Sommigen willen alleen een stopcontact. Anderen willen weer samen kunnen werken en sommigen willen dat in alle rust doen. De bibliotheek zelf wil events kunnen organiseren voor wat reuring. Zoals een debat op Radio 1. Bibliotheekmedewerkers zorgen voor rondleidingen met een koptelefoon, zodat niemand wordt gestoord. En er is goede bewegwijzering naar zones voor verschillende soorten gebruik.

Bij de Universiteit van Amsterdam

Science zorg je voor een duurzame verandering van de wetenschap. En dat komt uiteindelijk de kwaliteit van het onderzoek ten goede. In Leiden wordt de komende tijd veel ingezet op het openstellen van de collecties. Bij de Universiteitsbibliotheek in Leiden, vertelt Saskia van der Bergen, wordt gewerkt aan een omgeving om digitale erfgoedcollecties met elkaar te koppelen. Er komen vermeldingen bij de items over wat wel en niet mag worden hergebruikt. Ook wordt het maken van annotaties en andere verrijkingen gestimuleerd. Dit alles moet de samenwerking verbeteren en een breder gebruik mogelijk maken. Ook bij de Universiteit van Amsterdam zijn collega's bezig om met een team hun collectie zo open

mogelijk aan te bieden. Dit gebeurt met behulp van de FAIR data-principes, aldus Saskia Woutersen.

Verder drukte Jos Damen van het Afrika-Studiecentrum ons op het hart dat als je je materiaal op een ander, beter toegankelijk platform dan de website van je instelling plaatst, bijvoorbeeld de Wikimedia Commons, je collectie meer gezien en meer gebruikt zal worden. En dat is beter dan krampachtig vasthouden aan copyright (voor objecten waar je als instelling eigenlijk helemaal niks over te zeggen hebt, als ze in het publiek domein komen).

De TU Delft werkt aan het stimuleren van open textbooks in het onderwijs. De bedoeling is dat er een database komt waar onderwijsmateriaal vrij beschikbaar komt die altijd te raadplegen blijft. Daarmee wordt het verleden tijd dat een student zijn boeken niet bij zich heeft. De docenten worden uitgenodigd om mee te schrijven aan het lesmateriaal en dat wordt dan bij de TU Delft met een Creative Commons-licentie gepubliceerd, met behulp van een eigen Open Textbook Press. De eerste docenten zijn al benaderd, en zij zijn zeer enthousiast.

Er werd afgesloten met een presentatie van Jordy Geevers (VU) over de Sustainable Development Goals van de VN en hoe je ervoor kunt zorgen dat je onderzoek hierop aansluit. Geevers liet zien hoe de bibliotheek in het verlengde van bestaande diensten op het gebied van bijvoorbeeld impactmeting kan helpen bij deze vorm van zichtbaarheid en valorisatie van onderzoek.

Volgend jaar is er weer een pecha kuchmiddag, maar tot die tijd zijn we genoeg geïnspireerd om zoveel mogelijk kennis te delen. En tot die tijd kun je nog altijd de filmpjes terugkijken op tinyurl.com/yd52sljb.

<

'LEZEN LIJKT ELITAIRE BEZIGHEID TE WORDEN'

De Raad voor Cultuur presenteerde op 25 april haar sectoradvies voor Letteren en Bibliotheken. 'Het is niet zo dat mensen nu minder lezen, wel lezen er steeds minder mensen.'

Na een flinke dip in de periode 2008-2014 lijkt de sector voor Letteren en Bibliotheken er weer wat beter voor te staan: de omzet in de boekhandel stijgt licht en ook de forse bezuinigingen bij bibliotheken lijken achter de rug. Toch staat de sector er nog steeds slechter voor dan tien jaar geleden. Erger nog, het lezen neemt af en dit is een langetermijntrend die zich blijft doorzetten.

Niet dat mensen die lezen nu minder lezen, wel lezen er steeds minder mensen. Het is zorgelijk dat lezen een elitaire bezigheid lijkt te worden. Daartegenover staat een grote groep van twee miljoen Nederlanders die laaggeletterd zijn. Dat is een maatschappelijk en economisch probleem: zij komen moeilijk mee en kosten de samenleving één miljard euro op jaarbasis.

De Raad voor Cultuur adviseert dan ook om te investeren in lees- en literatuuronderwijs en de bestrijding van laaggeletterdheid. Dit lijkt me met afstand de belangrijkste aanbeveling uit het rapport. Dit is een steun in de rug voor veel openbare bibliotheken, die deze koers al hebben ingezet. Daarnaast beoogt de Raad met haar verdere adviezen het stelsel vooral in stand te houden.

Bij mij blijft de vraag hangen: stel dat alle adviezen morgen worden opgevolgd, helpt dit dan? In zekere zin wel. Als we de harige koeien bij de Oostvaardersplassen bijvoeren, gaan ze minder snel dood. Bescherming van de natuur, bescherming van de letteren, het is waarde om te behouden. Tegelijk kunnen we niet beweren dat we zo het ecosysteem in stand houden. Dat is namelijk al veranderd en *blijft* veranderen. Digitalisering is niet alleen een bedreiging, maar kan de Letteren juist ook een boost geven. Het maakt het gedrukte woord niet dood, maar het krijgt wel een andere, kleinere plaats. Welke plaats dit is, blijft een ongemakkelijke vraag.

Matthijs van Otegem

Redacteur van IP en directeur van de Universiteitsbibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Edwin Mijsbergen

Redacteur van IP en freelance informatiespecialist

Nulnieuws

Doorgaans gaat het in deze rubriek over woorden die in opkomst zijn binnen de wereld van informatietechnologie en -management, maar deze keer eens aandacht voor een interessant begrip dat onlangs mijn aandacht trok en mij vooral verraste omdat het nauwelijks gebruikt wordt: nulnieuws.

Op denieuwereporter.nl verscheen op 5 april het artikel *Een groter probleem dan 'nepnieuws' is het oprukkende 'nulnieuws'*, van de hand van journalist Ricus van der Kwast.

Het woord wordt in de inleiding meteen toegelicht:

'Nepnieuws kennen we nu wel. Maar er is ook nog zo iets als "nulnieuws".

Nieuws dat weliswaar waar is, maar ook totaal oninteressant en irrelevant. Het fenomeen rukt op, constateert Ricus van der Kwast. Voortgedreven door paniek over een professie die met uitsterven bedreigd wordt.' Omdat Van der Kwast schrijft dat nulnieuws aan een opmars bezig is, vroeg ik me af of er al vaker over werd geschreven. Dat valt dus tegen. Als je in Google zoekt op 'nulnieuws', krijg je maar 232 zoekresultaten en vraagt

de zoekmachine vriendelijk of je wellicht 'nu nieuws' bedoelde. De resultaten zelf verwijzen naar het stuk van Van der Kwast en een aantal weblogs die de term incidenteel gebruikten. In de krantenbank van LexisNexis slechts twee treffers, waaronder de column *Verboulevaren* van Youp van 't Hek, uit 2011. Daar in schrijft hij: 'in de NRC, ooit de kwaliteitskrant zonder dit soort nulnieuws', enzovoort. Ook in oudere kranten komt het woord niet veel voor. Delpher.nl

geeft slechts drie treffers, allemaal uit artikelen in *het*

Parool van begin jaren tachtig. De *Van Dale Online* kent het woord niet.

Je zou kunnen stellen dat het woord nulnieuws zelf ook nulnieuws

is omdat het niet in zwang is, maar ik vind het persoonlijk een

mooi, eigentijds woord, dat de lading goed dekt. Nulnieuws is inderdaad overal. Van die berichten waar je helemaal niets aan hebt. Of zoals Van der Kwast schrijft: 'totaal oninteressant. Maar daar kom je pas achter als je het al gelezen hebt. Nulnieuws besluip je, overvalt je als je er het minst op bedacht bent en steelt je tijd.'

GO opleidingen

**Cursusagenda
mei-juni
2018**

16/05	CUSTOMER JOURNEY	*NIEUW*
17/05	PROJECTMATIG WERKEN	*NIEUW*
17/05	ONTWERPEN EN OPTIMALISEREN VAN INFORMATIEDIENSTEN	GAAT ZEKER DOOR
17/05	OPLEIDING INFORMATIESPECIALIST	
23/05	RELATIEBEHEER EN ACCOUNTMANAGEMENT	
25/05	EAD – ELECTRONIC ARCHIVAL DESCRIPTION	
28/05	CONTENT CURATION	
01/06	AUTEURSRECHT (ADVANCED)	GAAT ZEKER DOOR
04/06	INFORMATIEBEVEILIGING	
05/06	MANAGEMENT VAN DIGITAAL ERFGOED	
15/06	ICT & INFORMATIEDIENSTVERLENING	
15/06	SHAREPOINT & RECORDSMANAGEMENT	
15/06	OPDRACHTGEVERSCHAP & REGIEVOERING	

INFORMATIEBLOKKENDOOS

Hoe kun je online verhalen voorzien van context? De Nederlandse startup Newschain ontwikkelde een gelijknamig storytelling- en database-systeem. Hiermee kunnen auteurs hun verhalen voorzien van losse informatieblokken.

Stefan Jongen

Specialist Scientific
Information bij Maastricht
University Library

Het storytelling- en databasesysteem Newschain werd in 2017 bedacht door Pepijn Nagtzaam en Jolien van de Griendt. Inmiddels is het team uitgebreid met twee ontwikkelaars, twee specialisten op het gebied van interactief design en een data-analist. Afgelopen jaar kregen zij een subsidie van bijna 35.000 euro van het Stimuleringsfonds voor de Journalistiek. De eerste resultaten uit een steekproef zijn veelbelovend: 85 procent van de ondervraagden zou vaker verhalen willen lezen dankzij de losse informatieblokken die zijn gegenereerd door middel van Newschain.

Hoe werkt het?

Een journalist kan in zijn online artikel achtergrondinformatie toevoegen door middel van uitvouwbare blokken. Die informatieblokken, opgeslagen in een database, zijn zodanig geschreven dat ze makkelijk zijn te hergebruiken. De journalist kan de blokken in een artikel over hetzelfde onderwerp 'slepen'. Op deze manier kan hij nieuws sneller presenteren – achtergrondinformatie is immers al beschikbaar – zonder afbreuk te doen aan de compleetheid van het artikel.

Klik op de pijltjes

De lezer ziet een artikel met tussen de alinea's enkele kaders waarin alleen een –

veelal pakkende – kop staat. Wil hij meer achtergrondinformatie hebben, dan klikt hij op de 'pijltjes' van zo'n kader. Vervolgens ontvouwt zich een tekstblok dat context geeft aan het verhaal. Denk bijvoorbeeld aan een antwoord op een gerelateerde vraag, een geografische kaart met verschillen tussen gemeenten of een tijdlijn van eerdere gebeurtenissen.

Drie wensen

'Het meest vernieuwend aan Newschain is dat we de wensen van drie partijen kunnen combineren,' zegt

Pepijn Nagtzaam. 'Journalisten kunnen hun nieuwsberichten beter ordenen en hergebruiken, lezers hebben meer overzicht en hebben zelf de keuze om meer informatie tot zich te nemen en mediabedrijven krijgen beter inzicht in de gegevens van gebruikers.'

Pilot gestart

De websites van *BN DeStem*, *Brabants Dagblad* en *Eindhovens Dagblad* draaien de komende maanden een pilot met Newschain. De verwachting is dat het leesgedrag van de nieuwsconsument door de kliks beter in kaart wordt gebracht. Een belangrijke vraag die mogelijk kan worden beantwoord is welke informatieblokken het significant beter doen dan andere.

Datagedreven

De informatieblokken hebben dus enerzijds een infor-

matieve functie, anderzijds is het een middel om de aandacht van lezers langer vast te houden en biedt het door middel van data (het klikgedrag) meer inzicht in welke informatie zich daarvoor het beste leent. De vraag is wel hoe betrouwbaar de verkregen data zijn. En hoe je deze interpreteert. Wat is bijvoorbeeld de betekenis van de kliks op een informatieblok? Jolien van de Griendt: 'Dat zijn inderdaad belangrijke vragen waar een data-analist rekening mee moet houden. Newschain dient als middel om inzicht te krijgen in het gedrag van lezers, maar niet als doel op zich.'

Snippets

Oktober vorig jaar lanceerde de *Guardian* een soortgelijke dienst: Snippets. Snippets zijn kleine herbruikbare stukken informatie die context geven bij een nieuwsbericht. Aanvullende informatie ontvouwt zich wanneer de lezer op een 'plusje' klikt. De lezer kan dus zelf kiezen of hij zo'n tekstkader wil openen. De *Guardian* gebruikt deze snippets ook om data te verkrijgen over het leesgedrag. Deze tool lijkt daarmee veel overeenkomsten te hebben met Newschain. Echter, het plan van Newschain werd al gelanceerd in mei 2017. Het verschil is dat het Nederlandse initiatief verschillende mediabedrijven wil voorzien van deze technologie, terwijl Snippets specifiek voor de *Guardian* is gemaakt.

Het papieren geheugen van Drs. P

In *Erasmus Studio*, de maandelijkse talkshow van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR), mocht ik vertellen over de bibliotheek van Heinz Polzer alias Drs. P, die aan het Rotterdamsch Leeskabinet is geschenken. Rotterdamsch Leeskabinet? Ja, met 'sch', een zelfstandige bibliotheek met leden, opgericht in 1859 en sinds 1970 de humaniora-poot van de bibliotheek van de Erasmus Universiteit. De bibliotheek van Polzer is cultureel erfgoed van de bovenste plank, met vele bijzondere exemplaren met opdrachten van tal van bevriende schrijvers.

Die schenking kwam op een mooi moment. De Universiteitsbibliotheek had net het initiatief genomen om zich te bekommeren om het erfgoed van de EUR, opgericht in 1913. Na de publicatie in 2013 van een fraai jubileumboek (*Ambitie en identiteit*), waarvoor geput was uit historische documenten, was de aandacht weer snel weggezaakt. Tijd voor actie, vond universiteitsbibliothecaris Matthijs van Otegem. Ook het College van Bestuur realiseerde zich het belang van het erfgoed voor de eigen identiteit en kwam met financiële middelen over de brug.

Aan mij, als bibliothecaris van het Rotterdamsch Leeskabinet, de taak om een en ander in goede banen te leiden. In januari zijn we gestart met een inventarisatie, de keuze van een registratiesysteem en met nadenken over de scope van het erfgoed. Maar waarom zouden we ons eigenlijk druk maken over het verleden van de universiteit? Rotterdam, dat is toch die no-nonsense werkstad

Foto: Anie Kers

'Ook het College van Bestuur realiseerde zich het belang van het erfgoed voor de eigen identiteit en kwam met financiële middelen over de brug'

Roman Koot
Bibliothecaris van
het Rotterdamsch
Leeskabinet

die naar de toekomst kijkt. En de universiteit noemt zich dan wel naar de hooggeleerde humanist Erasmus, maar heette vroeger gewoon Economische Hogeschool. Heerlijk toch, zo'n voor iedereen begrijpelijk imago. De werkelijkheid is anders: Rotterdam is een kosmopolitische stad, waarin vele na-

tionaliteiten zich (hopelijk) thuis voelen en waarin cultuur stevig verankerd is. Dat geldt ook voor de universiteit, waar 23.000 studenten uit alle delen van de wereld zich bezighouden met economie (jawel, dat blijft een harde kern!), gezondheid en maatschappij.

Hoe dat zo is gekomen, is vastgelegd in die vele documenten en objecten die we, als getuigen van het verleden, tot het academisch erfgoed rekenen. Samen vormen ze het geheugen van de instelling, het *institutional memory*. We worden er sterker van, als we onze eigen geschiedenis kennen.

De collectie van het Rotterdamsch Leeskabinet sluit prachtig aan bij de erfgoedcollectie van de EUR. Inderdaad, 'sinds 1859', en hoewel de gehele collectie bij het bombardement in 1940 in vlammen opging, is er sindsdien door toedoen van toegewijde burgers een nieuwe collectie opgebouwd. Met boeken uit en over Rotterdam als zwaartepunt en met fraaie oude drukken, onder andere uit de verzameling van de legendarische wetenschapper en ontdekkingsreiziger Elie van Rijkevorsel. Dat we daar de werkbibliotheek van Drs. P aan toe kunnen voegen, die zijn wortels had in de Economische Hogeschool en het Rotterdamse studentencorps, stemt ons gelukkig. <

Call!

PRATEN IS HET NIEUWE TIKKEN

Volgens marktonderzoeksbureau comScore zal er in 2020 meer gebruikgemaakt worden van spraak dan van het toetsenbord. Hoog tijd dus om de nieuwste ontwikkelingen in spraaktechnologie op een rij te zetten.

Rob Feenstra

Projectleider/consultant bij de Universitaire Bibliotheken Leiden; heeft als aandachtsgebieden bibliotheeksystemen en de digitale bibliotheek

'Het is niet voor niets dat Amazon, als grootste internetverkoper, ook marktleider is op het gebied van spraakgestuurde apparaten'

Ergens aan het begin van deze eeuw maakte ik kennis met spraakherkenning. Een collega met RSI kreeg spraaksoftware op zijn pc. Wanneer zijn deur openstond, kon je hem al van verre met een toenemende wanhoop in zijn stem 'Enter, ENTER' horen roepen, in de doorgaans ijdele hoop dat zijn smeekbede zou worden omgezet in een bruikbaar commando. In die tijd waren dergelijke systemen gebaseerd op *template matching*, een techniek waarbij geluid werd omgezet naar cijfercodes die vervolgens werden opgeslagen. De software werd getriggerd wanneer op een later moment iemand eenzelfde geluid liet horen. Het was daarbij noodzakelijk om langzaam en duidelijk te spreken in een omgeving zonder al te veel omgevingsgeluiden, want anders werd het geluid niet herkend, zoals mijn collega tot zijn verdriet menigmaal moest ervaren.

Slimme speakers

De laatste paar jaar gaan de ontwikkelingen op dit gebied razendsnel. Spraakassistenten als Siri en Google Assistant worden steeds populairder naarmate ze meer toepassingsmogelijkheden bieden. In Nederland kennen we ze vooral van de tablet en de smartphone, maar in Engelstalige landen zijn ze ook te vinden in zogenaamde 'slimme' speakers, die stormenderhand de markt veroveren. Je kunt vanaf elke plek in je woonka-

Play!

Post!

Check!

Open!

mer handsfree opdrachten geven aan de speaker, waardoor het gebruik nog laagdrempeliger wordt. Het apparaat zet zijn microfoon(s) aan wanneer je een bepaalde triggertekst uitsprekt, bijvoorbeeld 'Hey Google'. De speaker heeft dezelfde functies als de spraakassistent op de smartphone: hij geeft het weerbericht, vertelt wat de hoogste berg van Afrika is, werkt je agenda bij, zet de wekker op half zeven en laat zoeknummers horen. Daarnaast zijn er steeds meer slimme apparaten, zoals thermostaten, lampen en televisies, die 'luisteren' naar de slimme speaker.

Verkoopsucces

Het marktonderzoeksbureau comScore schat in dat er in 2020 meer gebruik gemaakt wordt van spraak dan van het toetsenbord. De belangrijkste aanjager van de ontwikkelingen op dit gebied is die van de commercie. Bedrijven zien de enorme mogelijkheden van spraaktechnologie om producten aan de man te brengen. Het is niet voor niets dat Amazon, als grootste internetverkoper, ook marktleider is op het gebied van spraakgestuurde apparaten.

Het paradepaardje is de 'slimme' speaker Echo, die werkt met de spraakas-

sistent Alexa. De goedkoopste variant kost nog geen vijftig dollar, maar werd rond de feestdagen in december voor maar dertig dollar aangeboden. Amazon neemt het verlies dat het daarmee maakt voor lief, want het bedrijf levert zo niet alleen een handig apparaat aan miljoenen huishoudens, maar ook een directe toegang tot de eigen online store.

Alleen al vorig jaar zijn er meer dan dertig miljoen slimme speakers verkocht, waarvan ruim achttien miljoen

in het laatste kwartaal. Meer dan de helft daarvan was van Amazon. De Google Home is in opmars en kwam met ruim dertig procent op een goede tweede plaats. Beide bedrijven doen er van alles aan om hun producten meerwaarde te geven. Zo geeft Amazon derden de mogelijkheid om toepassingen te maken die gebruikmaken van de Echo.

Spraaktechnologie heeft ook maatschappelijk nut

In de sliptestream van de commerciële ontwikkelingen komen er ook steeds meer spraaktoepassingen die een meer maatschappelijk nut dienen. Voor dementiepatiënten is de spraakassistent bijvoorbeeld een geduldige gesprekspartner die er nooit genoeg van krijgt om steeds weer dezelfde antwoorden op dezelfde vragen te geven. Er bestaat spraaksoftware waarmee aandoeningen als Alzheimer en afasie in een vroeg stadium kunnen worden geconstateerd.

Spraaktechnologie wordt ook ingezet bij kinderen met leesproblemen. Hun gesproken woorden worden omgezet naar tekst die ze zelf weer moeten lezen. Omdat ze zich hun eigen woorden nog herinneren en omdat het woorden zijn uit hun eigen vocabulaire, zijn ze beter in staat om de tekst te lezen en te begrijpen waar het over gaat.

Blinden en slechtzienden, analfabeten en mensen met dyslexie kunnen dankzij text-to-speech-toepassingen informatie tot zich nemen waar ze voorheen geen toegang toe hadden.

'Spraak-
technologie
wordt ingezet
bij kinderen
met lees-
problemen'

Ondertussen zijn er al meer dan 26.000 van die zogenaamde skills. De Google Home, die later op de markt kwam, blijft daar met een kleine 2000 skills nog ruim bij achter.

In de slipstream van deze twee koplopers verschijnen er meer aanbieders op de markt. Apple is daarvan de meest bekende, maar hun HomePod blijft in slimheid achter bij de grote broers.

De techniek

De ontwikkeling van de techniek achter de spraakapparaten komt niet uit het niets. Al in de jaren vijftig ontwikkelde Bell Labs een systeem dat tien cijfers kon herkennen. Daarna ging het een tijd langzaam voorwaarts tot en met het dicteerprogramma dat mijn collega aan het begin van deze eeuw zoveel hoofdbrekens bezorgde. De enorme sprongen die er de afgelopen jaren zijn gemaakt, zijn te danken aan het gebruik van neurale netwerken, die losjes zijn gebaseerd op de manier waarop onze hersenen werken.

Wanneer een geluid ons oor binnenkomt, wordt dat opgedeeld in kleine stukjes die talloze keren door onze zenuwcellen worden verwerkt, waarbij er iedere keer wat informatie wordt verzameld. Uiteindelijk ontstaat er een totaalbeeld, waaruit we kunnen opmaken of iemand ons vriendelijk groet of dat er vlak achter ons een ballon is geknald. Ook in kunstmatige neurale netwerken worden gegevens in kleine stukjes steeds weer opnieuw verwerkt.

Het is een techniek die al tientallen jaren oud is, maar die enorm succesvol werd dankzij de toegenomen rekenkracht van computers, waardoor het nu mogelijk is om enorme hoeveelheden gesproken tekst op te slaan, te bewerken en te ana-

lyseren. Deze techniek, deep learning, onthoudt bijvoorbeeld welke woordcombinaties vaak voorkomen. Doordat een woord, in steeds andere contexten, miljoenen keren wordt verwerkt, 'leert' het systeem wat de betekenis van een woord is. Dit werkt vooral goed bij min of meer formele teksten.

Menselijk geluid

De techbedrijven doen hun uiterste best om hun spraakassistenten zo prettig en zo menselijk mogelijk te laten praten. Spraakgigant Nuance Communications laat straatnamen en rijrichting in navigatieapparatuur helder en gearticuleerd uitspreken, maar in dialogen spreekt hun spraakassistent vloeiender en meer dynamisch.

Meestal wordt er bij taal-naar-spraaksystemen gebruikgemaakt van een grote database met door een mens geproduceerde spraak. De software stelt teksten samen door kleine fragmentjes uit de database samen te voegen. Omdat alles zo goed mogelijk bij elkaar moet pas-

sen, zijn de klanken op neutrale toon ingesproken, waardoor er weinig dynamiek in de (toch uiteindelijk menselijke) stem zit.

Een ontwikkeling waar veel van wordt verwacht is spraak die volledig door computers wordt gegenereerd. Door de toegenomen computerkracht kunnen er veel meer eigenschappen van een klank worden meegegeven, waardoor er meer dynamiek en 'menselijkheid' in de mechanische stem kan worden opgenomen.

Hoe beter de spraaktechnologen erin slagen om hun apparaat als een mens te laten praten, hoe meer de echte mensen geneigd zullen zijn om met het apparaat te praten alsof ze het tegen een mens hebben. Daarmee plaatst de industrie zichzelf wel weer voor een nieuwe uitdaging.

Lastig probleem

Het grote voordeel van spraaktechnologie is natuurlijk het gemak en de snelheid waarmee je kunt communiceren met een computer of een door computertechnologie gestuurd apparaat. Je hoeft niet meer achter een toetsenbord te zitten, met een afstandsbediening te goochelen of op knoppen te drukken. De stem volstaat. Bovendien kan een mens gemiddeld 150 woorden per minuut spreken, terwijl hij er maar 40 kan typen. Een deel van dat snelheidsvoordeel gaat wel weer verloren omdat mensen over het algemeen meer woorden nodig hebben wanneer ze praten dan wanneer ze typen. Ook mensen die

Zeg het als je het niet weet!

Toen ik Siri vroeg wat 'VOGIN' was, kreeg ik als antwoord de betekenis van *verhoging*. Bij mijn volgende pogingen verstond Siri achtereenvolgens *for geen*, *vogel in*, *voor geen*, *Hooegeveen*, *van geen*, *volgend*, *Vogezen*, *vol geen*, *verhogen* en *volgen*. In mijn wanhoop legde ik mijn iPhone en mijn iPad naast elkaar en stelde mijn vraag tegelijkertijd aan beide Siri's. Mijn iPad verstond *voeg een* en mijn iPhone *voorin*. Ik deed een laatste check: de iPhone hoorde *verhoging* en de iPad *voor geen*.

De Google Assistant wist overigens evenmin raad met mijn zoekactie en ook nu verstond mijn iPhone iets anders dan mijn iPad. Gelukkig leverde een ingetypte zoekvraag in Google 451.000 resultaten op.

'We zijn nog niet toe aan kantoortuinen waarin je mensen hoort roepen: Hey Google, print het jaarverslag even uit'

gewend zijn om in Google één of twee woorden in te tikken, hebben de neiging om een spraakassistent met een volzin te bevragen.

En naarmate de spraakassistenten zich ‘menselijker’ presenteren, zullen de vragen die ze krijgen ook steeds vaker in gewone mensentaal gesteld worden. Met ‘Restaurants Amstelveen’ heeft een spraakassistent weinig moeite. Anders is het wanneer ik zeg: ‘Geef me een rijtje restaurants in, kom, wat was het ook alweer, ehm, uh, Amsterdam of Amstelveen? O ja, dat laatste.’ En het wordt helemaal lastig wanneer ik die vraag stel in het West-Fries van mijn jeugd. Behalve met slordig gesproken opdrachten hebben spraakassistenten ook moeite met niet-letterlijke taaluitingen, zoals ironie en sarcasme. Als ik zeg: ‘Dat is lekker!’ wanneer ik een vlieg midden in de soep zie drijven, zal een spraakassistent geneigd zijn te denken dat ik dol op insecten ben. Hoewel er op dit gebied stappen worden gezet, blijven spraaksystemen moeite houden met dergelijke meer subtiele taaluitingen.

Gevaarlijke dolfijnen

Gaat zoeken via spraak ons alleen maar voordeel opleveren? Nee, natuurlijk niet, al is het maar omdat elke nieuwe internettoepassing ook weer nieuwe veiligheidsrisico’s met zich meebrengt. De woorden die je richt tot je slimme speaker blijven daar niet hangen, maar worden doorgestuurd naar de servers van de leverancier, waar de tekst verder wordt verwerkt.

De grote firma’s roepen om het hardst

‘Spraaksystemen blijven moeite houden met meer subtiele taaluitingen’

dat de tekst niet wordt opgeslagen, maar wie garandeert dat de gegevens zo goed beveiligd worden dat er niemand bij kan? En hoe zit het met de microfoons in de slimme speakers? Nemen die echt alleen geluid op als je daar zelf voor kiest of kunnen ze door kwaadwillenden zo worden gemanipuleerd dat ze de hele dag meeluisteren?

Misschien biedt de Mycroft Mark II binnenkort een oplossing. De ontwikkelaars van deze slimme speaker maken gebruik van open source software en claimen dat privacy en data-onafhankelijkheid gewaarborgd zijn. De toekomst zal het uitwijzen, maar wel is duidelijk dat spraakgestuurde apparaten kwetsbaar zijn. Zo ontdekten onderzoekers dat het mogelijk is om ultrasone, voor mensen onhoorbare signalen, naar spraakapparatuur te sturen. Via deze ‘Dolphin attacks’ slaagden ze er bijvoorbeeld in om de speaker foto’s te laten maken.

De FBI waarschuwt nadrukkelijk voor ‘smart toys’ die zijn voorzien van spraakherkenning. Kinderen zijn makkelijke slachtoffers. In Duitsland is dit jaar een pop uit de handel genomen die een eenvoudig te hacken microfoontje bevatte en de Noorse consumentenbond toonde zelfs aan dat het mogelijk is om op die manier via de pop met kinderen te praten.

Maar er zijn ook risico’s op een ander vlak. Wanneer we nu iets opzoeken via Google, krijgen we een scherm met opties waaruit we zelf één of meerdere keuzes kunnen maken. Een slimme speaker zal in zo’n geval vaak maar één antwoord geven en we zullen geneigd zijn om daarop af te gaan. Marketeers hebben er een dagtaak aan om ervoor te zorgen dat juist hun product op die eerste plaats komt.

Nederland is (nog) te klein

De slimme speakerhype ging tot nu toe grotendeels aan ons land voorbij. Dat komt omdat we tot een klein taalgebied behoren en de techbedrijven zich voorlopig vooral richten op de Engelstalige markt. In Nederland is alleen nog de ‘International Version’ van de Echo verkrijgbaar. Deze heeft beduidend minder functies dan de Amerikaanse variant. Google komt binnenkort met een

Post!

spraakassistent die Nederlands spreekt, en naar verluidt werkt het bedrijf ook aan een Nederlandstalige Google Home, maar Google hult zich hierover tot nu toe in stilzwijgen.

Ondertussen staan bedrijven te popelen om gebruik te maken van de slimme speakers. Zo onderzoeken verschillende supermarkten hoe ze hun klanten via stemopdrachten boodschappen kunnen laten bestellen en heeft nieuwssite NU.nl al software gebouwd die via de slimme speaker nieuwsberichten kan voorlezen.

Het is een kwestie van tijd dat voice search, in de vorm van slimme speakers, de Nederlandse markt zal veroveren. Net zoals het een kwestie van tijd is dat ze, op een iets langere termijn, ons leven gaan veranderen. Zeker in het begin zal dat vooral in de privésfeer zijn.

We zijn nog niet toe aan kantoortuinen waarin je mensen hoort roepen ‘Hey Google, print het jaarverslag even uit’. En vooralsnog zullen de speakers vooral de opdrachten uitvoeren die we voorheen via het toetsenbord gaven. In die zin kunnen we misschien beter spreken van dienstbare speakers. Het tijdperk van de écht slimme speaker ligt nog ver voor ons. Maar laten we niet vergeten dat we die geluiden de laatste jaren wel vaker hebben gehoord over ondertussen verwezenlijkte utopieën.

<

Close!

Goed voorbereid op weg naar de **AVG**?

In Nederland treedt op 25 mei a.s. de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in werking en vervangt dan de huidige Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp). IP is benieuwd hoe bibliotheken, archieven en erfgoedinstellingen zich hierop hebben voorbereid en maakte een rondgang langs betrokkenen.

De Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) is de Nederlandse uitwerking van de Europese richtlijn – de General Data Protection Regulation (GDPR) – die burgers meer zeggenschap geeft over hun eigen persoonlijke data. Dat doet de huidige Wet bescherming persoonsgegevens ook al, maar de AVG versterkt de positie van personen wiens gegevens worden verwerkt aanzienlijk.

‘Er zijn verwerkers-overeenkomsten nodig. Heel veel verwerkers-overeenkomsten’

Dit betekent vooral dat organisaties die persoonsgegevens verwerken (veel) meer verplichtingen krijgen. De nadruk ligt, veel meer dan nu in de Wbp, op de verantwoordelijkheid van organisaties om te kunnen aantonen dat zij zich aan de wet houden. In essentie komt het erop neer dat iedereen die persoonsgegevens verwerkt dit inzichtelijk moet maken, daar afspraken over moet maken met alle betrokken partijen en dit duidelijk moet communiceren (en faciliteren) naar hun gebruikers toe.

Raymond Snijders

Senior informatiebemiddelaar
bij Hogeschool Windesheim

Vragenronde

Ook in bibliotheken, archieven en erfgoedinstellingen worden er volop persoonsgegevens verwerkt en dat roept dan ook meteen verschillende vragen op. Zijn ze zich wel voldoende bewust van de noodzaak om met de AVG aan de slag te gaan? Wat is er allemaal gebeurd de afgelopen maanden ter voorbereiding op 25 mei? Kunnen gebruikers of leden straks ook hun recht op inzage, wijziging en verwijdering van hun gegevens uitoefenen? Wat gaan

‘De voorbereidingen op de AVG spitsen zich vooral toe op de eigen bedrijfsprocessen en medewerkers’

mensen überhaupt merken van de nieuwe privacyregels?

IP stelde die vragen aan een aantal hogeschoolbibliotheken, universiteitsbibliotheken en openbare bibliotheken, maar ook aan diverse branche- en vakverenigingen voor de bibliotheek- en archiefsector. Uit de antwoorden blijkt dat, op zijn zachtst gezegd, de bibliotheken en archieven nog lang niet allemaal klaar zijn voor de nieuwe privacywet.

Bewustwordingsfase

Het is al twee jaar bekend dat de nieuwe privacyregels eraan komen. Het Europese Parlement stemde op 14 april 2016 in met de GDPR en benoemde 25 mei 2018 als de datum waarop de nieuwe wetgeving in alle lidstaten in werking zou gaan treden. De verstreckende gevolgen voor bibliotheken, archieven en erfgoedinstellingen werden in 2016 echter nog niet onderkend.

Pas in 2017 begonnen de branche- en vakverenigingen met de eerste voorlichtingsbijeenkomsten, waarin duidelijk werd dat ook de bibliotheken aan zet waren. Met behulp van landelijke bijeenkomsten en cursussen, zoals de GO-cursus *Bibliotheek en privacy*, konden bibliotheken aan de slag met de eisen die er vanuit de nieuwe wetgeving aan ze gesteld zouden gaan worden.

Uit de rondgang blijkt evenwel dat een (groot) aantal bibliotheken en archieven één maand voordat de AVG in werking treedt nog steeds in deze bewustwordingsfase verkeert. De instellingen zijn nu pas aan het inventariseren in welke processen ze allemaal persoonsgegevens verwerken. Dit geldt voor diverse openbare bibliotheken, universiteits- en hogeschoolbibliotheken, maar ook voor de archieven.

De Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland (KVAN) en de Branchevereniging Archiefinstellingen Nederland (BRAIN) constateren dat er geen kant-en-klare antwoorden bestaan in de afwegingen tussen een maximale openbaarheid van hun collecties en het zorgvuldig omgaan met de vele persoonsgegevens. KVAN/BRAIN en het Nationaal Archief hebben daarom een leergang *Privacy en Archieven* geïnitieerd, die vooral draait om casussen uit de praktijk van instellingen. Door die

casuïstiek te presenteren, publiceren en bespreken kunnen archiefprofessionals de komende jaren leren hoe zij Archiefwet en AVG kunnen combineren.

Onbekend is of erfgoedinstellingen het op een vergelijkbare manier aanpakken. Er reageerde geen organisatie uit de erfgoedsector op de oproep, maar er is wel een handleiding *Succesvol beheer van privacy-en informatievoorschriften in kleine musea* beschikbaar. Deze handleiding, gepubliceerd door Erfgoedhuis Zuid-Holland, is specifiek bedoeld om de AVG in erfgoedinstellingen toe te kunnen passen.

Wie gaat er mee aan de slag?

Het blijkt wel verschil te maken of je als bibliotheek onderdeel bent van een grotere organisatie of dat je zelf verantwoordelijk bent voor het naleven van de wet- en regelgeving. Meerdere hogeschool- en universiteitsbibliotheken geven aan dat de onderwijs- en onderzoeksinstanties waartoe ze behoren weliswaar privacy-officers en functionarissen voor de gegevensbescherming hebben, maar dat de processen van de bibliotheken nauwelijks of niet in beeld zijn binnen de organisatie. De focus ligt – begrijpelijk ook – op studenten- en personeelsadministraties, leeromgevingen en andere bedrijfskritische processen en systemen. De processen van de bibliotheken moeten kennelijk worden doorgelicht door de medewerkers zelf. *‘Er is te laat begonnen met de voorbereidingen. Het is wel aangekaart bij de security manager, maar wat de AVG voor de bibliotheek moet betekenen is niet duidelijk en de instelling geeft prioriteit aan de impact op de grote systemen.’* (Universiteitsbibliotheek Universiteit Utrecht)

Bij de bibliotheken die als zelfstandige organisatie zelf de verantwoordelijkheid dragen, ligt de focus vooral op de ‘hoofddlijnen’: het aanleggen van het in de AVG verplichte verwerkingsregister – waarin organisaties alle verwerkingen van persoonsgegevens dienen te registreren – en het benoemen van privacy- en security officers en Functionarissen voor de Gegevensbescherming naar wie verwezen kan worden. De Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) constateert in een *handreiking Algemene Verordening*

Gegevensbescherming dat bibliotheken en Provinciale Ondersteuningsinstellingen (POI's) geen Functionaris voor de Gegevensbescherming nodig hebben, maar adviseert wel om de taken ervan te beleggen binnen de eigen organisatie. Voor inhoudelijke ondersteuning verwijst de VOB naar de POI's, die overigens ook weer onderling sterk verschillen in wat ze aan ondersteuning bieden. Of dit ook betekent dat alle openbare bibliotheken met de AVG aan de slag zijn gegaan, is twijfelachtig. Gelukkig zijn er ook al positieve berichten te melden.

'Er wordt gewerkt aan bewustwording bij de medewerkers, het opstellen van een verwerkingsregister en het opstellen van verwerkersovereenkomsten met derden. Ook wordt het wachtwoordenbeleid aangescherpt en worden autorisaties om gegevens in te zien onder de loep genomen. Er worden aanpassingen gerealiseerd in onze IT-omgeving die "AVG-bestendig" zouden moeten zijn.' (Bibliotheek Noordwest Veluwe)

Verwerkersovereenkomsten

Over één ding is iedereen het eens: er zijn verwerkersovereenkomsten nodig. Heel veel verwerkersovereenkomsten. Bibliotheken, archieven en erfgoedinstellingen hebben namelijk zonder uitzondering te maken met leveranciers van administratieve systemen en databanken waarin ook persoonsgegevens verwerkt worden.

Er moeten duidelijke afspraken gemaakt worden met al die leveranciers, aangezien de bibliotheken zelf aansprakelijk zijn als hun leveranciers niet correct omgaan met persoonsgegevens. In een verwerkersovereenkomst wordt dus vastgelegd dat de leverancier voldoet aan de eisen die in de AVG genoemd worden voor onder meer de opslag en verwijdering van persoonsgegevens. Bij een eventueel datalek is de leverancier dan ook medeverantwoordelijk en aansprakelijk.

Maar het afsluiten van verwerkersovereenkomsten is nieuw voor zowel bibliotheken als juristen. Het blijkt nog helemaal niet zo eenvoudig te zijn om vast te stellen wanneer zo'n overeenkomst verplicht is. Laat staan welke afdeling binnen een organisatie die overeenkomsten

met de leveranciers gaat afsluiten. *'Er is geïnventariseerd bij welke contracten/licenties er een verwerkersovereenkomst afgesloten moet gaan worden. Wie dit uiteindelijk gaat doen is onduidelijk. De afdeling Inkoop?'* (Bibliotheek Avans Hogeschool)

Bij de ene bibliotheek wordt alleen gekeken naar de leverancier van het eigen bibliotheekstelsel, terwijl bij andere bibliotheken alle leveranciers van databanken ook op de lijst staan voor het afsluiten van een verwerkersovereenkomst. Welke criteria bepalend zijn, daar verschillen juristen en brancheverenigingen (sterk) van mening over. Het lijkt een veilige conclusie dat per 25 mei niet alle verwerkersovereenkomsten correct zullen zijn afgesloten.

Recht op inzage, wijziging of verwijdering

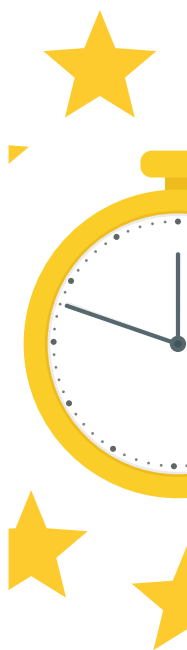
Iedereen heeft onder de Wbp recht op inzage in de eigen persoonsgegevens (en om die te kunnen aanpassen en verwijderen), maar in de AVG worden deze rechten versterkt. Het moet nu ook expliciet gefaciliteerd worden, zodat het een vanzelfsprekendheid wordt dat dit kan gebeuren in plaats van het als een uitzonderingssituatie te behandelen.

Voor bibliotheken, archieven en erfgoedinstellingen blijkt ook dit nog een hele kluit te zijn. De meeste instellingen komen niet verder dan een eenvoudige procedure op te stellen, waarbij gebruikers of leden een aanvraag kunnen indienen om hun gegevens in te zien of aan te passen. Met het voornemen erbij om deze procedure onder de aandacht te gaan brengen.

'Betrokkenen mogen een verzoek doen tot inzage, wijziging of verwijdering van hun gegevens. Dit verzoek zal binnen 30 dagen en zonder kosten worden afgehandeld.' (Bibliotheek Noordwest Veluwe)

Natuurlijk is een verzoek mogen doen iets anders dan het uitoefenen van je recht. Een enkele bibliotheek heeft in kaart gebracht welke persoonsgegevens minimaal vereist zijn voor de eigen werkprocessen, blijkt uit de rondgang. Maar niemand lijkt ervoor klaar te zijn dat een klant daadwerkelijk zijn persoonsgegevens kan wijzigen of verwijderen. Met het simpelweg afwijzen

'Geen enkele organisatie lijkt ervoor klaar te zijn dat een gebruiker zijn persoonsgegevens kan wijzigen of verwijderen'

'Het echte werk om aan de AVG te voldoen begint nu pas'

van zo'n verzoek kan in elk geval niet volstaan worden.

De klant centraal?

De reden dat de AVG ingevoerd wordt, is om burgers meer zeggenschap, meer transparantie te bieden als het gaat om hun eigen persoonsgegevens. Desondanks blijkt uit de rondgang van IP dat de voorbereidingen, daar waar ze al hebben plaatsgevonden, zich vooral toespitsen op de eigen bedrijfsprocessen en medewerkers. De gebruikers zijn nauwelijks in beeld.

'Voor de biebgebruikers zal er niet zoveel verschil te merken zijn.'

(Arg-bibliotheek)

Slechts één bibliotheek – de Koninklijke Bibliotheek – belooft om via privacyverklaringen op de website *vooraf* duidelijk te maken aan gebruikers hoe ze als bibliotheek omgaat met de persoonsgegevens. En waar gebruikers terecht kunnen voor hun vragen en wensen over privacy en hun eigen gegevens.

Het begin is er

Voldoen aan zowel de letter als de geest van de nieuwe privacywet is geen sinecure. Er moet gekeken worden waar en hoe je als organisatie persoonsgegevens in je processen en dienstverlening gebruikt. Alle overtollige gegevens moeten vervolgens verwijderd worden uit de systemen. Alle verwerkingen die wel nodig zijn dienen geregistreerd te worden in een verwerkingsregister. Met alle andere partijen die de gegevens van jouw gebruikers verwerken moeten verwerkersovereenkomsten afgesloten worden. En dat dient tenslotte ook nog allemaal zichtbaar gemaakt en gecommuniceerd te worden met je gebruikers zodat ze weten hoe het met hun privacy is gesteld.

De deadline van 25 mei is in zicht. Hoewel er zeker veel stappen in de goede richting zijn gezet, maakt de rondgang duidelijk dat het echte werk om aan de AVG te voldoen nu pas begint. Het wachten is op de eerste kritische vragen van gebruikers en de mogelijkheid om ervaringen uit de praktijk met elkaar te delen. Het kon nog wel eens jaren gaan duren voordat de AVG onderdeel uitmaakt van het DNA van bibliotheken, archieven en erfgoedinstellingen. <

Terugblik op VOGIN-IP-lezing

'Ik zie een tweedeling in het programma van de VOGIN-IP-lezing 2018,' verkondigde Jacco van Ossenbruggen na afloop van zijn lezing over linked open data. 'Er is een scheiding tussen degenen die spreken over de kansen van nieuwe technologische ontwikkelingen en degenen die gevaren zien.' Hij zat er niet ver naast. De bezoekers werden op 9 maart jl. in de Openbare Bibliotheek Amsterdam zowel gealarmeerd als gerustgesteld over de trends in het informatieveld.

Vincent M.A. Janssen
Redacteur van IP en specialist
Scientific Information bij de
Maastricht University Library

De zesde editie van de VOGIN-IP-lezing stond ook nu weer in het teken van 'zoeken en vinden'. De focus van het programma lag op de technologieën die het zoekproces mogelijk maken. Een thema waarmee keynotespreker Joseph Busch – consultant bij Taxonomy Strategies en 'bibliothecaris-by-heart' – het spits afbeet.

Grove instrumenten

Als 'the only English speaker on this conference' schudde Busch de nog slapere (en supervolle) zaal wakker met een duidelijke visie op artificial intelligence en automatisering. Die twee begrippen zijn volgens hem niet hetzelfde en worden vaak door elkaar gehaald. 'Automatisering is datgene wat wij het meeste zien. Bij de meeste automatische processen draait het vooral om het herkennen van patronen. En bij slechts een klein gedeelte van deze automatisering komt kunstmatige intelligentie te pas.' Hoewel de keynotespreker de kracht van *cloud computing*, IBM Watson en het *Internet of Things* onderstreepte, zag hij meer mogelijkheden in het sa-

Foto: Eef Evers

Joseph Busch

menvoegen van reeds bekende automatiseringstechnieken: ‘*Keyword extraction* en sentimentanalyses zijn grove instrumenten. Maar als je ze samenvoegt, heb je krachtige tools die patronen kunnen herkennen.’

Patroonherkenning

Jacco van Ossenbruggen – die inviel voor zijn zieke collega Laura Hollink van het Centrum Wiskunde & Informatica (CWI) – zag zelf ook kansen voor het verbeteren van patroonherkenning. Hij deed dit echter liever met behulp van kunstmatige intelligentie. Kunstmatige intelligentie – dat volgens Van Ossenbruggen vroeger iets voor ‘losers’ was – wordt nu ingezet om een zogenoemde *concept drift* te analyseren. Hierbij gaat het erom de ontwikkeling van een concept door de tijd heen te bestuderen. Door het linken van open datasets hebben Van Ossenbruggen en zijn collega’s ontdekt dat het concept ‘wetenschap’ vroeger nauw verwant was aan religiestudies, terwijl het tegenwoordig juist geassocieerd wordt met seculier gedachtegoed. Door verschillende versies en betekenissen van een concept bijeen te brengen kunnen – met behulp van machine learning – zelfs voorspellingen gedaan worden over de toekomst van een begrip. Dit zou natuurlijk niet mogelijk zijn als de data nergens te vinden is. Maarten Dammers, vrijwilliger van Wikimedia, deed daarom in zijn lezing over Wikidata een oproep aan alle instellingen: ‘De kracht van Wikidata is de link tussen datasets. Publiceer daarom je data, zodat de Wikipedianen die kunnen vinden en verwerken.’

‘Filterbubbel bestaat niet’

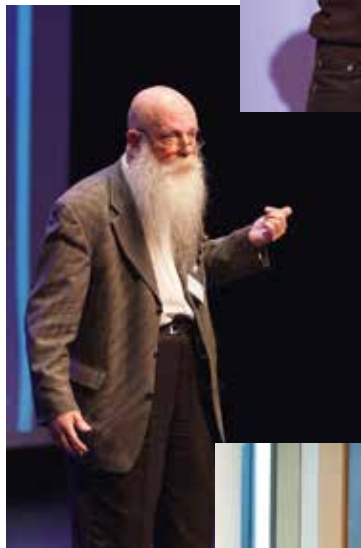
In de praktijk leiden deze patroonherkenningen – vaak in de vorm van algoritmes – tot commotie en verontwaardiging. David Graus, datawetenschapper bij de FD Mediagroep, schoot evenwel in de verdediging. ‘De filterbubbel bestaat niet,’ zei hij stellig, en hij legde haarfijn uit waarom personalisatie van ons zoek- en vindgedrag juist noodzakelijk is. Zo zorgen de algoritmes – die onze online activiteiten monitoren – ervoor dat een zoekmachine toch met hoge precisie

Jacco van Ossenbruggen

David Graus

Arno Reuser

Christiaan Triebert

Elwin de Man en Rein Tellier

Foto: Eef Evers

kan blijven werken, ondanks dat de hoeveelheid data toeneemt. Niet alleen voor de consument, maar ook voor de producent van informatie is personalisatie voordelig. Onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat gepersonaliseerde nieuwsbrieven velen malen effectiever zijn.

Naast personalisatie kan ook automatische classificatie van teksten het zoeken en vinden verbeteren. Suzan Verberne, werkzaam bij het Leiden Institute of Advanced Computer Science (LIACS), liet in haar lezing daarom zien hoe dit classificatieproces werkt bij bijvoorbeeld spamdetectie, en hoe je hier zelf mee aan de slag kunt gaan. Eenvoudig is het niet, want je moet leren om te gaan met de programmeertaal Python.

Struikjes

Volgens Jacco van Ossenbruggen werd er tijdens de lezingen ook aandacht besteed aan de gevaren van dit soort gelinkte technologieën, zoals hacken en phishing. De aanwezigheid van Open Source Intelligence (OSINT)-goeroes Arno Reuser en Christiaan Triebert wekte inderdaad een dystopisch toekomstbeeld op; in hun workshops richtten ze zich op de bestrijding van (cyber)criminaliteit en terrorisme. Toch was hun boodschap die van een optimist: iedereen kan informatie met behulp van openbare bronnen verzamelen.

Christiaan Triebert van het internationale onderzoeksplatform Bellingcat liet in zijn workshop zien dat het niet zo lastig is om incidenten te analyseren met behulp van open geo-informatie. De deelnemers gingen zelf aan de slag met het lokaliseren van beeldmateriaal. Door te letten op details als struikjes, scheuren in muren en stickers op lantaarnpalen kon zomaar van menige vakantiefoto de exacte locatie bepaald worden.

Na deze oefening was het tijd voor het serieuze werk: het onderzoek naar MH17. Triebert liet de deelnemers in de voetsporen treden van de Bellingcat-onderzoekers. Met behulp van oude satellietbeelden, *reverse image searches*, RuTube, Google Earth en de stand van de zon zochten de deelnemers naar de route van de beruchte Buk-raket.

‘Selectieve verontwaardiging’

Door te laten zien hoe eenvoudig OSINT kan zijn, spoorde Triebert zijn publiek aan om ook in de toekomst vaker gebruik te maken van dergelijke technieken. Maar helaas is nog niet iedereen zo bekend met de mogelijkheden van locatiegegevens. De onderzoeker bij Bellingcat liet zien hoe tracking-apps, zoals FitBit, zelfs de locaties verraden van geheime militaire eenheden. De zogeheten *heatmap* van Strava – een website die sportprestaties bijhoudt – toonde de joggingroutes van speciale eenheden in het Midden-Oosten. Dit was een gevaarlijke ontdekking, maar volgens Triebert absoluut niet de schuld van applicaties zoals Strava: ‘Er wordt nog te weinig nagedacht over de consequenties van dit soort locatiegegevens. In plaats daarvan worden mensen nu boos op bijvoorbeeld Strava, terwijl deze website juist precies doet wat het belooft.’ Hij noemt dit ‘selectieve verontwaardiging’.

Evenals de speciale eenheden in het Midden-Oosten kampt ook onze eigen politie soms met een onzorgvuldigheid van haar personeel. Dat bleek uit het kijkje in de keuken bij de ‘virtual agents’ dat OSINT-agenten Rein Tellier en Elwin de Man gaven. Hoewel dienders heel voorzichtig dienen te manoeuvreren op het web, loopt het in de praktijk soms net even anders: ‘Er zijn wel eens agenten geweest die hun eigen social media-accounts gebruikten bij online onderzoek. Toen wij hen vertelden wat voor gevolgen dit kon hebben, trokken ze wit weg.’

Infiltratie

Voorbeelden konden Tellier en De Man helaas niet geven; die waren geheim. Bij de aankondiging van hun lezing werd al medegedeeld dat er geen foto’s van beide sprekers gemaakt mochten worden: ‘Als we foto’s op Twitter zien, krijg je geen sticker in je schriftje,’ aldus dagvoorzitter Bart van der Meij. De twee ‘virtual agents’ lieten daarom zien hoe het interne proces van internetsurveillance werkt bij de politie. Wat blijkt: zij moeten aan heel veel juridische eisen voldoen. Zo mag een undercoveragent niet zomaar een verdachte volgen op Facebook; dat valt namelijk onder infiltratie.

Ook op technisch vlak worden hoge eisen gesteld. Bij de politie zijn ze continu

Maarten Dammers

Suzan Verberne

Bianca Kramer

Jeroen Bosman

Ruben Verborgh

op zoek naar de beste soft- en hardware-oplossingen waarmee ze niet alleen op kunnen gaan in de massa van gebruikers, maar ook de veiligheid van het personeel kunnen waarborgen. Welke systemen dat precies zijn, mochten de sprekers helaas niet vertellen. Ze gaven wel toe gebruik te maken van de tips en tricks van OSINT-specialist Arno Reuser, die op dat moment in een andere ruimte een workshop gaf over een slimme portable browser die gebruikt kan worden voor online onderzoek.

Zuckerberg-look

Allerlei trends en tools passeerden deze dag de revue. Ook ontkwamen de bezoekers niet aan een flinke portie blockchainjargon. Zo legden Bianca Kramer en Jeroen Bosman van de Universiteitsbibliotheek Utrecht in begrijpelijke taal de technologie achter deze nieuwe techniek uit. En voor wie deze workshop niet kon bijwonen, was er nog de tweede en laatste keynotespreker van de VOGIN-IP-lezing 2018.

Ruben Verborgh, professor semantisch-webtechnologie bij de Universiteit Gent, sloot de dag af met zijn visie over de blockchain. Verborgh, wiens nonchalante kledingstijl wel wat weg had van die van Mark Zuckerberg, liet zien hoe de blockchaintechnologie het evenwicht op het web kan herstellen. ‘De balans tussen centrale spelers (zoals de techgiganten Google en Facebook) en de kleine nodes op het web is zoek. Hierdoor is een bijna gecentraliseerd web ontstaan,’ aldus Verborgh. ‘Maar als we de data van apps als Facebook weer in eigen handen krijgen, kunnen we het web herdecentraliseren. Hiervoor kan de blockchain ingezet worden.’

De bezoekers die Verborghs rappe betoog konden bijbenen, werden ten slotte getraakteerd op diens visie op digitale marktwerking. Het inzetten en linken van ongebruikte serverruimte zou volgens de Gentse professor informatie-uitwisseling naar nieuwe hoogtes kunnen tillen. Hij hoopt op het ontstaan van een wereldwijd ‘web of data’. Maar voordat het zover is, moet er volgens Verborgh nog hard gewerkt worden aan ‘de interoperabiliteit van data’ en een betere samenwerking tussen de eigenaren van deze gegevens.

<

A man with light brown hair, wearing a dark blue suit, white shirt, and red tie, is smiling and looking towards the camera. He is holding a large, open book. The background is a library with wooden bookshelves filled with books.

Het scannen van boeken, kranten en tijdschriften met een historische waarde

Digitalisering – Archiefopslag – Outsourcing

Veel bedrijven, instellingen en gemeenten kennen Karmac Informatie & Innovatie B.V. uit Lelystad als een digitaliseringsbedrijf dat zich gespecialiseerd heeft in het digitaliseren van grote hoeveelheden papieren dossiers en documenten, waaronder bijvoorbeeld: personeelsdossiers, financiële dossiers, akten van de burgerlijke stand en bouwvergunningen.

Wat deze organisaties vaak niet weten, is dat Karmac in één van haar ruime productiehallen in Lelystad ook historische boeken, kranten en tijdschriften digitaliseert. Omdat deze materialen waardevol zijn voor onze cultuur en geschiedenis, worden deze materialen met de grootst mogelijke zorg gescand op speciale boekscanners van I2S en Zeutschel. Dit zijn boekscanners die uitgerust zijn met zogeheten "boekenwip-systemen". De boekenwip zorgt voor een vlakke bovenzijde zodat perfecte scans mogelijk zijn en voorkomt tevens beschadigingen aan de vaak al zeer kwetsbare materialen.

Daarnaast heeft Karmac diverse studio's ingericht met camera systemen die zijn uitgerust met digitale achterwanden. Met deze camera systemen kunnen de meest gevoelige materialen op de hoogste kwaliteit digitaal gefotografeerd worden. Karmac levert dagelijks scans af die voldoen aan alle eisen van de Metamorfoze norm. Metamorfoze is de naam van het Nationaal Programma voor het Behoud van het Papieren Erfgoed en is ondergebracht bij de Koninklijke Bibliotheek. Het programma is opgericht in

1997 en is een initiatief van het Ministerie van OCW. Metamorfoze selecteert boeken, kranten en tijdschriften voor digitalisering. Na de selectie start het digitaliseringstraject dat gecoördineerd wordt door de Koninklijke

Bibliotheek. Karmac Informatie & Innovatie is al jaren een van de preferred suppliers van de Koninklijke Bibliotheek.

Wie denkt dat er bij het werk weinig mensenhanden nodig zijn, komt bedrogen uit. De bladen worden namelijk pagina voor pagina omgeslagen door speciaal daarvoor opgeleide scanoperators van Karmac.

Wij maken informatie voor nu en in de toekomst toegankelijk. Door gebruik te maken van vooruitstrevende technologieën bieden wij innovatieve oplossingen. Daarbij investeren wij op een duurzame wijze in klant- en partnerrelaties. Met deze informatie, die plaats- en tijdsafhankelijk beschikbaar is, zijn onze klanten slagvaardiger en in staat effectiever te handelen. Geheel software-onafhankelijk bedienen wij organisaties in zowel binnen- als buitenland.

Het structureren en toegankelijk maken van informatie uit het verleden, heden en voor de toekomst is onze passie!

lunch & learn
digitaliseren cultureel erfgoed

Wilt u meer informatie over de digitalisering van boeken of cultureel erfgoed?

Schrijf u dan vandaag nog in voor een van onze gratis lunchbijeenkomsten in Lelystad via www.karmac.nl/lunch of neem telefonisch contact met ons op voor een kennismakingsgesprek, uiteraard geheel vrijblijvend en zonder verdere verplichtingen, 0320 – 286 959.

karmac

www.karmac-digitaliseert.nl

Cris Kremers: 'Lokale kennis over Brabant zit in de haarvaten van kleine erfgoedinstellingen'

Ronald de Nijs
Eindredacteur van IP

Als faciliterende instelling richt Erfgoed Brabant zich op de kleine Brabantse erfgoedinstellingen. Samen werken ze aan het borgen van het lokale erfgoed. Wat de samenwerking bijzonder maakt is dat de instellingen meebetalen aan de digitale infrastructuur. Projectleider Cris Kremers vertelt over deze collectieve werkwijze.

Kun je het Brabantse erfgoedlandschap schetsen?

'Brabant telt zo'n 320 erfgoedinstellingen die tezamen zo'n 2,5 miljoen objecten beheren: van gebedenboeken en monstransen tot oude kaarten en tekeningen, van foto's tot bidprentjes. Onder die organisaties bevindt zich een dertigtal professionele musea en archieven. Verder zijn er zo'n 150 kleinere musea en 130 heemkundekringen die voor het grootste deel op vrijwilligers drijven.'

Wat doen deze heemkundekringen?

'Elke gemeente in Brabant heeft één en soms zelfs meerdere lokale heemkundekringen die de belangstelling voor en de (historische) kennis over de eigen leefomgeving willen bevorderen. De klassieke verenigingen leggen die kennis vast ten behoeve van onderzoek, andere

richten zich vooral op het uitgeven van publicaties. Bij deze verenigingen hebben zich zo'n 30.000 leden aangesloten.'

Wat is de opdracht van Erfgoed Brabant?

'Van de provincie Noord-Brabant, onze subsidiegever, hebben we de opdracht gekregen om te fungeren als het kennis- en expertisecentrum voor erfgoed in Brabant. We doen dat door het "erfgoedbewustzijn" bij de Brabanders te versterken, bijvoorbeeld door ons webplatform Brabants Erfgoed, producten en diensten te leveren op het vlak van erfgoededucatie in het basisonderwijs, en door het erfgoedveld te ondersteunen door middel van verschillende diensten. Wat het laatste betreft: we richten ons met name op de kleinere musea en de heemkundekringen.'

PASPOORT

NAAM Cris Kremers

GEBOREN 6 juli 1970

STUDIE Logistiek management
aan de Vervoersacademie
(Hogeschool Venlo)

EERDERE BANEN Verschillende
functies in het bedrijfsleven

SWITCH Besloot in 2005 – vanuit een
interesse voor geschiedenis – de
deeltijdstudie aan de Reinwardt
Academie te beginnen

ONTDEKKING Tijdens de
deeltijdstudie kwam hij erachter
dat hij 'de combinatie erfgoed en
ICT heel spannend vond'

HUIDIGE BAAN Sinds 2009 werkzaam
bij Erfgoed Brabant, eerst
als coördinator Thuis in
Brabant (om de erfgoedportal
door te ontwikkelen), nu als
projectleider Brabant Cloud

GROOTSTE HOBBY Sinds 1999 actief
belegger op de beurs

'Met zowel technische middelen als ondersteuning en trainingen proberen we de organisaties te ontzorgen'

Hoe is jullie organisatie ontstaan?

'Erfgoed Brabant is in 2009 voortgekomen uit drie kleinere organisaties, die elk een deel van het erfgoedveld bedienen: de Brabantse Museumstichting, stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening en stichting 't Brabants.'

Waarin verschillen jullie van bijvoorbeeld het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)?

'We hebben geen archieven en dus ook geen wettelijke archieftaak. BHIC is daarentegen een archief en richt zich vanuit de Archiefwet met name op Noordoost-Brabant.'

Maar jullie hebben zelf wel een heel kleine eigen collectie?

'Ja, dat betreft boeken en audiovisuele producties. We hebben verschillende titels over Brabantse erfgoedcollecties

uitgegeven. Maar nu leggen we meer de nadruk op audiovisuele producties die we samen met de Omroep Brabant maken. Wij dragen hiervoor alle inhoudelijke informatie aan en onze directeur Patrick Timmermans is er als presentator nauw bij betrokken; hij is het gezicht naar buiten toe.'

Jullie hebben dus ook een publieksfunctie?

'Ja, we bedienen een breed publiek dat geïnteresseerd is in erfgoed en geschiedenis. Daarnaast hebben we die eerder genoemde ondersteunende taak voor het erfgoedveld.'

Terug naar die kleine erfgoedinstellingen. Deze focus is een bewuste keuze?

'De meeste faciliterende erfgoedinstellingen schalen steeds hoger in en richten

'De deelnemende erfgoedinstellingen hebben soms best grote wensen en eisen. Dat vind ik leuk'

zich met name op grotere, landelijke instellingen (en ook over de Nederlandse grens) om hun diensten aan te verlenen. Wij maken juist een beweging omlaag en richten ons op kleinere instellingen. Vaak ontbreekt het die instellingen aan de knowhow en middelen om hun collectie te digitaliseren en beschikbaar te stellen. Maar ook om hun kennis vast te leggen.'

Die kennis, daar draait het om?

'Ja, de heel specifieke, lokale kennis over Brabant zit in de haarvaten van deze kleine instellingen. Die zie je niet bij de grote archiefinstellingen in onze provincie. Het is volgens ons de beste manier om al die lokale kennis en informatie bij de bron op te slaan, beschikbaar te stellen en voor de toekomst te borgen.'

Hoe helpen jullie deze organisaties?

'Met zowel technische middelen als ondersteuning en trainingen proberen we deze organisaties te ontzorgen. Zo werken we aan het versterken van het erfgoedveld en verbeteren van de toegankelijkheid van het erfgoed.'

Een van die technische middelen is het aanbieden van een infrastructuur.

'De *Brabant Cloud* is voortgekomen uit de erfgoedportal *Thuis in Brabant*. In 2012 hebben we de voor- en achterkant van deze portal losgekoppeld. We hebben nu een voorkant: *Thuis in Brabant*, een portal die het grote publiek de mogelijkheid biedt om de schatten uit de Brabantse geschiedenis te ontdekken. En we hebben een achterkant: de *Brabant Cloud*. Dat is een infrastructuur waarin alle Brabantse erfgoedinstellingen hun kennis en collecties kunnen vastleggen en waarborgen voor de toekomst. Ook kunnen ze dit alles delen met wie ze maar willen.

Hoeveel organisaties gebruiken de Brabant Cloud?

'Op dit moment doen er 65 organisaties mee. Naast de heemkundekringen zijn dat grotere musea en archieven.'

Hoe reageerden de erfgoedinstellingen op deze portal?

'De deelnemende instellingen vonden het leuk om op een centrale erfgoedportal te staan. Ze kwamen nu, zeg maar, in een "grote vergaarbak". Maar daarnaast wilden ze ook hun eigen collecties op de eigen websites doorzoekbaar kunnen maken en presenteren. Het was technisch best lastig om dat te realiseren. Maar onze ontwikkelaar is erin geslaagd een stukje techniek te ontwikkelen, waarmee de instellingen gemakkelijk een zoekmachine voor hun eigen collectie op hun eigen website kunnen integreren.'

Jullie hebben kritische gebruikers?

[Lacht] 'We merken dat onze deelnemers, zo noemen we deelnemende erfgoedinstellingen, soms best grote wensen en eisen hebben. Zeker ook de heemkundekringen. Dat vind ik leuk. Ze snappen heel goed waar het om gaat. Natuurlijk luisteren we goed naar onze deelnemers, want ons succes staat of valt daarmee.'

Jullie hebben zelf geprobeerd een collectieregistratiesysteem te ontwikkelen?

'Vanuit de heemkundekringen kwam al jaren de vraag of we een collectief collectieregistratiesysteem konden aanbieden. Omdat we met de *Brabant Cloud* gericht zijn op linked data, ontstond het idee om die dingen bij elkaar te pakken en een eigen collectieregistratiesysteem op te gaan zetten. Om op die manier al het erfgoed met elkaar te kunnen verbinden. Samen met een pilotgroep hebben we een eerste versie gelanceerd, maar de les was dat we niet op korte termijn een productiewaardig collectieregistratiesysteem konden maken en aanbieden.'

Waar hebben jullie uiteindelijk voor gekozen?

'Een traditioneel collectieregistratiesysteem: *Memorix Maior* van Picturae. Een deel van de functionaliteit is gebaseerd op het linken naar terminolo-

'We zijn nu aan het kijken hoe we *Memorix Maior* kunnen inrichten tot een meer gelinkte vorm van collectieregistratie'

giebronnen: voor de plaatsnamen en onderwerpen kunnen ze gebruikmaken van de gemeenschappelijke terminologiebronnen GeoNames en AAT. Dit wordt door gebruikers goed opgepakt. Maar we willen ook kunnen linken naar historische gebeurtenissen et cetera. Daarom zijn we zijn nu aan het kijken hoe we *Memorix Maior* kunnen inrichten tot een meer gelinkte vorm van collectieregistratie.'

Hoeveel organisaties werken met dit collectieve collectieregistratiesysteem?

'Op dit moment werken vijftientwintig heemkundekringen en kleine musea met *Memorix Maior* en zijn tien organisaties deelname aan het verkennen in een proefperiode.'

Jullie vragen een financiële bijdrage van erfgoedinstellingen die gebruikmaken van jullie digitale diensten. Dat lijkt vrij bijzonder in een erfgoedsector die veelal leunt op subsidies.

'Het verleden heeft geleerd dat veel systemen werden ingericht, maar dat vervolgens niet wordt gekeken naar hoe het verder moet als de projectgelden op zijn. Hoe borg je een systeem voor de langere termijn? Wij zagen kansen omdat er in Brabant honderden collectiebeherende erfgoedinstellingen zijn. Het idee is: als iedereen wat bijdraagt, dan kunnen we dit met zijn allen zelf financieren. Ook om onze afhankelijkheid van subsidieverstrekters te verkleinen, aangezien overheden zich steeds verder terugtrekken.'

Hoe reageerden de erfgoedinstellingen?

'Toen we in 2012 met de *Brabant Cloud* startten, zijn we begonnen om elke deelnemer naar draagkracht een financiële bijdrage te vragen (kleine instellingen vanaf 35 euro per maand, middelgrote vanaf 75 euro en de grote vanaf 150 euro). In het begin was dat best wel even wennen voor de instellingen.'

Wat was jullie boodschap?

‘We hebben benadrukt dat we alleen een duurzaam systeem in de lucht kunnen houden door dat collectief, met z’n allen, te doen. Inmiddels zien steeds meer organisaties er de voordelen van in: de erfgoedinstellingen hoeven het collectieregistratiesysteem niet zelf draaiende te houden en ze beschikken over een duurzame dienst.’

Toch zijn er ook gratis collectieregistratiesystemen?

‘Jazeker, we zien dat sommige heemkundekringen gebruikmaken van gratis collectieregistratiesystemen die ze zelf kunnen implementeren, bijvoorbeeld het *Zijper Collectie Beheer Systeem*. Daarnaast kunnen er natuurlijk andere diensten en producten komen die concurreren met wat wij doen. Het blijft dus steeds de vraag of de instellingen die nu met ons meedoen, bereid blijven om een bijdrage te betalen voor onze diensten.’

Ondertussen zitten jullie niet stil. Jullie zijn nu bezig om verhalen over erfgoed en erfgoedobjecten te verzamelen en toegankelijk te maken. Waarom deze aandacht voor verhalen?

‘De portal *Thuis in Brabant* wordt vernieuwd. Naast de 1 miljoen objecten die erin zitten, gaan we ook verhalen toevoegen. Het past in een bredere ontwikkeling binnen de erfgoedwereld. Achter elk object zit wel een verhaal en dat kun je niet vastleggen door enkel en alleen het object te beschrijven. Verhalen hebben betrekking op zowel artikelen, met bronvermeldingen, als getuigenissen: persoonlijke herinneringen die mensen willen delen. We koersen erop dat we verhalen en collecties met elkaar gaan verbinden, onder andere door het gebruik van gedeelde terminologiebronnen. En dat we die verhalen ook duurzaam, volgens linked data-principes, gaan beheren en toegankelijk maken.’

Kan je een voorbeeld van een verhaal geven?

‘De Tachtigjarige Oorlog is een heel

‘Verhalen en collecties willen we met elkaar gaan verbinden, onder andere door het gebruik van gedeelde terminologiebronnen’

groot verhaal, en dat kan weer opgedeeld worden in kleinere verhalen. Maar een verhaal kan ook een getuigenis zijn van iemand die iets heeft meegemaakt in de Tweede Wereldoorlog. Of de bewonersgeschiedenis van een gebouw, of fabrieken die leeg zijn komen te staan en waaraan oud-werknemers nog herinneringen hebben hoe het er vroeger aan toging.’

Hoe gaan jullie die verhalen binnenhalen?

‘Een interne redactie heeft een aantal verhalen gemaakt; deze komen online beschikbaar via de nieuwe portal *Brabantserfgoed.nl*. Daarnaast willen we ook het erfgoedveld uitnodigen om zelf verhalen aan te leveren. Want het is ondoenlijk om al die verhalen in Brabant via een centrale redactie binnen te halen. We denken erover een generieke verhalenmodule te ontwikkelen, zodat de instellingen hun verhalen op de portal kunnen vastleggen en toegankelijk maken, maar ook kunnen publiceren op hun eigen website.’

Nú kan een groot deel van die verhalen nog worden vastgelegd?

‘Jazeker. Veel heemkundekringen organiseren wekelijks een avond waarop ze een tachtigplusser uit hun dorp uitnodigen om een verhaal te houden. Ze zien in dat het waardevol is om zowel de verhalen als de aanwezige kennis nu vast te leggen – voordat het te laat is.’

Zitten de heemkundekringen op hun kennis of willen ze die graag delen?

‘Tot vijf jaar geleden zagen we dat verschillende heemkundekringen hun kennis niet altijd wilden delen met de buitenwereld. Dat is nu ten goede veranderd. De heemkundekringen zien in dat als ze aansluiting willen houden met de maatschappij, ze niet alle objecten en verhalen achter slot en grendel moeten stoppen, en dat ze die ook digitaal beschikbaar moeten stellen. Sommige kringen zijn druk bezig zijn met digitalisering en weten daardoor twintigers aan te trekken. Die jongeren vinden

het leuk om objecten te fotograferen, te beschrijven en online beschikbaar te stellen. Die verjonging van heemkundekringen gaat weliswaar heel langzaam, maar ze is er.’

Julie bieden de vrijwilligers bij heemkundekringen ook trainingen?

‘De kleinere instellingen hebben behoefte om aan de hand te worden genomen. Als ze met *Memorix Maior* of de *Brabant Cloud* gaan werken, bieden we trainingen aan op locatie. Ook willen we instellingen gaan trainen hoe ze een goed kunnen verhaal schrijven, hoe ze daarbij relaties kunnen leggen met bronnen. Verder organiseren we inloopdagen en trainingsdagen. We bieden, kortom, heel intensieve ondersteuning. Daarnaast trekken we de velden in om te horen waar we kunnen inspelen op de wensen en behoeftes van de deelnemers.’

Hoe kijken jullie aan tegen het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE), het landelijke samenwerkingsverband van erfgoedinstellingen dat werkt aan een betere toegankelijkheid van digitaal erfgoed voor gebruikers?

‘Het is prettig dat het NDE er is en dat er nu een brede visie ligt met plannen waar we als erfgoedveld naartoe gaan. Zelf willen we ook vanuit die visie gaan werken. Wel moet het NDE nog een praktische invulling gaan krijgen, maar we zien ook wel mogelijkheden om daar zelf aan bij te dragen. Ik denk bijvoorbeeld aan onze terminologiebronnen en aan de te ontwikkelen verhalenmodule.’

Waar staat Erfgoed Brabant over vijf jaar?

‘Ik hoop dat we dan een *Brabant Cloud* hebben die onderdeel is van het Netwerk Digitaal Erfgoed. Verder vertrouw ik erop dat de groep deelnemers flink is gegroeid, want we willen natuurlijk nog veel meer collecties en verhalen presenteren. En daarmee zoveel mogelijk informatie over Brabant samenbrengen, vindbaar maken en duurzaam bewaren voor de toekomst.’

<

INTERNATIONAL IMAGE INTEROPERABILITY FRAMEWORK

4 vragen
over IIIF

Je ziet ze steeds meer, techies die zich tooien met IIIF-shirts en die hun MacBooks voorzien van dito stickers. Maar waar staat IIIF voor? En waartoe dient het? IP geeft antwoord.

Sjors de Valk

Redacteur van IP en zelfstandig informatiespecialist op het gebied van erfgoed en IT

1. Wat is IIIF?

IIIF staat voor *International Image Interoperability Framework*. Of foneetisch: *triple-eye-eff* – net iets makkelijker voor in de wandelgangen. IIIF is een protocol voor het publiceren van afbeeldingen op het web, zoals foto's, kaarten, kranten, prenten of tekeningen. IIIF is met nadruk géén software – het is een specificatie, een set van afspraken, die door ontwikkelaars gebruikt kan worden om software mee te maken.

En dat gebeurt inmiddels volop: sinds het protocol in 2011 werd bedacht, zijn er talloze applicaties beschikbaar gekomen waarmee afbeeldingen met IIIF ontsloten en gepresenteerd kunnen worden aan gebruikers. Applicaties die veelal *open source* zijn, vrijelijk te gebruiken door iedereen die met beeldmateriaal werkt.

Dat zegt veel over de komaf van IIIF: het protocol is gemaakt door een groep van Amerikaanse en Europese bibliotheken en tegenwoordig in beheer van een internationale *community* van erfgoedinstellingen en softwarebedrijven, waaronder Huygens ING en Universiteit Leiden. Deze community zorgt voor de verdere ontwikkeling van het protocol. Bijvoorbeeld door te onderzoeken of IIIF naast afbeeldingen ook audiovisueel materiaal toegankelijk kan maken – een ontwikkeling waar het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid bij betrokken is.

'IIIF is een set van afspraken, die door ontwikkelaars gebruikt kan worden om software mee te maken'

2. Hoe werkt IIIF?

Stel je bent een archief, bibliotheek, museum of onderzoeksinstituut en je wilt je afbeeldingen toegankelijk maken met IIIF. Hoe pak je dat aan?

Stap één is door je afbeeldingen te digitaliseren, liefst in een zo hoog mogelijke kwaliteit – een kwaliteit die je gebruikers in staat stelt om de afbeeldingen tot in detail te bestuderen. Stap twee is door je afbeeldingen te metadateren, bijvoorbeeld door de maximale hoogtes en breedtes vast te leggen en aan te geven welke licenties van toepassing zijn. Dergelijke metadata zijn noodzakelijk voor je gebruikers en voor de programma's die zij benutten om je afbeeldingen te bekijken.

Stap drie is door je afbeeldingen en hun metadata te publiceren. Dit vereist speciale software die de voorschriften van IIIF implementeert. De software biedt een zogeheten *Application Programming Interface* (API), een technisch contract dat bepaalt hoe afbeeldingen en metadata opgevraagd kunnen worden. Aan de hand hiervan zorgt de software voor de daadwerkelijke ontsluiting van afbeeldingen. Dit gebeurt dynamisch: als een gebruiker een afbeelding op een bepaalde manier wil zien – bijvoorbeeld: met een hoogte van 500 pixels en 90 graden geroteerd – dan maakt de software deze weergave ter plekke, *on the fly*.

Overigens is het mogelijk om statische,

vaststaande afbeeldingen te serveren, maar dit beknort de kracht van IIIF. En wil je je afbeeldingen beperkt toegankelijk maken, bijvoorbeeld omdat er bepaalde rechten op rusten? Daarvoor ondersteunt IIIF autorisatie: enkel gemachtigde gebruikers kunnen je afbeeldingen dan opvragen.

Stap vier is door je afbeeldingen te presenteren aan gebruikers. Ook dit vereist speciale software: een *viewer* die de voorschriften van IIIF kent en je API aanspreekt. Gebruikers hoeven hier gelukkig geen weet van te hebben: zij bedienen de viewer – en niet de API – om afbeeldingen te bekijken, roteren, schalen en te downloaden. Maar je kunt er ook voor kiezen om je afbeeldingen niet te presenteren en enkel je API aan te bieden. Anderen die belang hebben bij je afbeeldingen kunnen je API dan benaderen en je afbeeldingen tonen in hun viewer.

3. Waarom is IIIF belangrijk?

Om drie redenen. In de eerste plaats is IIIF een standaard. Traditioneel maken organisaties hun afbeeldingen toegankelijk volgens eigen conventies – soms goed, soms niet goed, maar in elk geval uiteenlopend. Deze diversiteit belemmert gebruik. IIIF, daarentegen, biedt handreikingen om afbeeldingen op een eenduidige manier te publiceren, gebaseerd op eigentijdse webstandaarden zoals linked data. Dit zorgt voor duidelijkheid en uniformiteit bij zowel aanbieders als gebruikers van beeldmateriaal.

In de tweede plaats geeft IIIF gebruikers controle. Traditioneel bepalen aanbieders hoe zij hun afbeeldingen ontsluiten. En ja, er zijn organisaties die hun beeldmateriaal in fantastische kwaliteit aanbieden, zoals de Koninklijke Bibliotheek met Delpher en het Rijksmuseum met de Rijksstudio.

Toch zijn er veel meer organisaties die dat niet doen en enkel een specifieke – en vaak beperkte – weergave presenteren. Met alle gevolgen van dien: eclatante erfgoedschatten laten zich niet makkelijk bestuderen als ze worden aangeboden in miezige afmetingen. IIIF, daarentegen, laat gebruikers be-

De National Library of Wales gebruikt IIIF voor het ontsluiten van het *Register of criminals*

IIIF in voorbeelden

A picture is worth a thousand words, zeker in dit geval.

- > De National Library of Wales heeft het *Register of criminals* met IIIF toegankelijk gemaakt. Het register omvat foto's en beschrijvingen van gevangenen die veroordeeld zijn tussen de jaren 1897 en 1909 (zie tinyurl.com/ip-iiif-wales).
- > De Vaticaanse Bibliotheek is bezig met de grootschalige digitalisering van haar collecties. Een deel hiervan wordt intussen ontsloten met IIIF. Bijvoorbeeld de *Vergilius Vaticanus*, het verluchte handschrift van begin vijfde eeuw (zie tinyurl.com/ip-iiif-vatican).
- > In Nederland wordt IIIF toegepast door onder meer de universiteitsbibliotheken van Leiden en Utrecht. Leiden stelt bijvoorbeeld het middeleeuwse manuscript *Der naturen bloeme* beschikbaar (zie tinyurl.com/ip-iiif-leiden, inclusief vergelijk met de versie die de Koninklijke Bibliotheek bezit). Utrecht gebruikt IIIF voor het publiceren van het *Utrechts Psalter*, het liedboek dat rond 830 is gemaakt (zie tinyurl.com/ip-iiif-utrecht).

palen hoe zij afbeeldingen willen zien, bijvoorbeeld in een bepaalde grootte of een bepaald bestandsformaat. Gebruikers kunnen afbeeldingen zelfs bewerken, bijvoorbeeld door uitsneden te maken.

In de derde plaats opent IIIF nieuwe mogelijkheden voor gebruikers. Stel, je bent een onderzoeker en je wilt afbeeldingen van verschillende organisaties vergelijken. Traditioneel moet je de afbeeldingen dan zelf verzamelen in verschillende beeldbanken en vervolgens in je eigen beeldprogramma laden – gedoe. IIIF, daarentegen, maakt het mogelijk

om de afbeeldingen in een IIIF viewer te plaatsen: de viewer haalt de afbeeldingen daarna op zonder dat je als onderzoeker kennis hoeft te hebben van de achterliggende beeldbanken.

Hier toont IIIF de waarde van standaardisatie: voldoet een afbeelding aan de standaard dan kan het getoond worden, ongeacht zijn herkomst. Daarenboven: IIIF maakt het mogelijk om annotaties toe te voegen aan afbeeldingen, zelfs aan delen van afbeeldingen. Als onderzoeker kun je bijvoorbeeld aantekeningen plaatsen bij de signatuur van een schilderij of de legenda van een kaart. >

Verstopte kennis

Eindelijk is er weer eens een boek uitgekomen over kennismanagement: *Factor K: How to make knowledge work*. Veel kennis blijft echter nog zitten in het hoofd van de auteur, vindt Ruben Koman.

Daphne Depassé publiceert eind 2017 *Factor K: How to make knowledge work*. Dat is bijzonder, want zo vaak verschijnt er geen integraal boek over kennismanagement (km). Met deze uitgave wil Depassé de lezer aansporen om de (productie)factor 'kennis' krachtig in te zetten in de eigen organisatie. Het is geschreven als een 'doenbaar' boek, zodat mensen er direct mee aan de slag kunnen gaan en organisaties (verstopte) kennis gaan gebruiken.

Depassé stelt dat het accent binnen het vakgebied kennismanagement ligt op het cyclische, continue proces van het ontwikkelen, delen, toepassen en evalueren van kennis, terwijl het gebrek aan implementatie – het daadwerkelijk inzetten ervan – vaak achterwege blijft. In *Factor K* laat de auteur zien dat zij 'het specialisme' (ondanks haar pleidooi

tegen dit begrip) rondom de inrichting van de 'methodiek km' beheerst en wil overdragen.

Bouwblokken

Het eerste deel van het boek bevat een 'framework' om in een organisatie een krachtige kennisomgeving te ontwerpen. Dit framework bestaat uit twaalf bouwblokken. Het tweede deel is gericht op de hulpmiddelen ('tools') waarmee je de bouwblokken kunt invullen in de praktijk.

De bouwblokken bevatten onmisbare startkennis voor een kwartiermaker km. Ze gaan onder meer in op het 'waarom' (het probleem benoemen), het 'wie + waarbinnen' (het zien van de context, het identificeren van de spelers en het bepalen van de 'spelruimte'), het 'waarheen' (wat wil je met je kennis bereiken?), de 'waarde' (de behoeften, de drijfveren), het 'wat' (om wat voor

4. Waarom is IIIF nog niet razend populair?

IIIF biedt geweldige mogelijkheden (zie ook kader 'IIIF in voorbeelden'). Toch wringt de schoen enigszins. Hoewel IIIF inmiddels enkele jaren bestaat en omarmd wordt door een groeiende groep organisaties, is het protocol nog geen gemeengoed. Ook niet in Nederland. Waarom? Aan IIIF lijkt het niet te liggen – het voorziet in een duidelijke behoefte. Een verklaring is de eenzijdige populariteit van IIIF: het protocol is vooral bekend bij meer *tech-minded* mensen en minder daarbuiten, zoals bij beleidsmakers en informatieprofessionals. Een andere verklaring is de investering die organisaties moeten doen om hun afbeeldingen *IIIF compliant* te maken. IIIF vereist nieuwe software en daarmee mensen en middelen die voor de implementatie kunnen zorgen. Kortom, IIIF dient eerst een uitgesproken plek op de agenda van beelddaanbieders te krijgen. Pas daarna kunnen gebruikers de kracht van het protocol ten volle ervaren. IIIF als *commodity*? <

Uitverkocht

Op maandag 14 mei vindt het evenement *IIIF Showcase and Workshops* plaats in Den Haag, georganiseerd door EuropeanTech, Netwerk Digitaal Erfgoed en IIIF (zie tinyurl.com/ip-iiif-event). De aanmeldingen voor het evenement kwamen razendsnel binnen. Zo snel dat de kaartjes inmiddels uitverkocht zijn. Interesse voor IIIF is er in elk geval.

Ruben Koman

Adviseur kennismanagement bij Koninklijke Visio, expertisecentrum voor slechtziende en blinde mensen; schreef eerder negen boeken op het gebied van etnologie, volkskunde

kennis gaat het precies?), het 'hoe' (het zoeken naar oplossingen), de 'strategie' (hoe ga je je doelen bereiken?) en de 'communicatie' (je boodschap).

Organisatie-inrichting

In principe zijn de bouwblokken bruikbaar voor allerlei vormen van inrichting van de organisatie, niet per se km. Dat gevoel bekruipt me tijdens het lezen van het boek vaker: ben ik nu écht altijd met praktische materie over km bezig – zoals de ondertitel zegt: *how to make knowledge work* – of gaat het over organisatie-inrichting an sich?

Het boek bevat instrumenten die in principe ook voor organisatie-inrichting, programmatische doeleinden of inrichting van projecten bruikbaar zijn, losstaand van de km-boodschap. Is dat erg? Wellicht beland ik hiermee bij de discussie aan het begin van het boek, namelijk dat km raakvlakken met veel vakgebieden heeft. Wel mis ik op bepaalde momenten een verdere, praktische uitwerking voor het 'werken met kennis'.

Kennisdeelproces

Een aantal belangrijke praktische uitwerkingen van het cyclische kennisdeelproces bespreekt de auteur kort of in het geheel niet. Deze aspecten zou je volgens Depassé zelf kunnen achterhalen met behulp van de veertien behandelde 'tools' en het invullen van het 'framework'.

Toch is het maar de vraag of de lezer over de benodigde voorkennis beschikt om zélf allerlei praktische vragen over het kennisdeelproces te kunnen stellen en invullen. Zoals:

- > Hoe kom ik überhaupt aan mijn organisatiekennis en hoe bepaal ik de kennis- en aandachtsgebieden van de organisatie? Hoe verzamel ik vervolgens het beste die kennis? (Onder het bouwblok het 'wat' ontbreekt een leidraad tot het praktisch uitvoeren van zo'n nulmeting, bijvoorbeeld in de vorm van een strategische kennisanalyse.)
- > Hoe verhoudt digitaal km zich ten opzichte van fysieke ontmoetingen ('blended km')? Hoe zet ik hierbij al dan niet een 'community of practice'

'Met één keer lezen ben je er nog niet, want in het ruim tweehonderd pagina's tellende boek zit enorm veel kennis verstopt'

in (groepen professionals die samen komen omdat ze een passie delen, die ze naar een hoger niveau willen brengen)?

- > Hoe richt ik een goed digitaal systeem in, met ontsluiting van informatie en verwijzing naar kennis (zoals een intranet met smoelenboek), waar medewerkers kennis kunnen delen en elkaar op kennis kunnen vinden?
- > Hoe stel ik kennisbehoud centraal in de organisatie en hoe draag ik zorg voor mijn kennisspecialisten?
- > Hoe evalueer ik het kennisproces en welke middelen zet ik daarvoor in?

In het vinden van praktische oplossingen zijn het 'hoe-blok' en de 'tools' (de hulpmiddelen) het meest interessant. Depassé benoemt daar 'Factor K buttons': 'knoppen waaraan je kunt draaien om een krachtige kennisorganisatie te creëren'. Hierbij gaat het om zaken als cultuur, leer- en kennisactiviteiten en ICT-technieken.

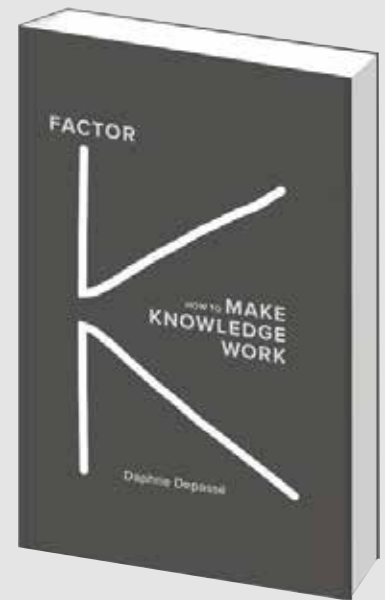
Kanttekeningen

Factor K bukt van de kennis rondom kennis. Dat is prachtig. Maar met één keer lezen ben je er nog niet, want in het ruim tweehonderd pagina's tellende boek zit enorm veel kennis verstopt. Daarom is het jammer dat een (zaak-) register ontbreekt.

Nog een paar kanttekeningen: Door het veelvuldig gebruik van de lijdende vorm ('worden'), de pijltjes, blokken en kleur-tjes en de wisselwerking tussen meertalige begrippen en quotes, leest het boek niet altijd even makkelijk weg. Dat kan liggen aan de schrijfstijl. 'Meerdere stijlen, dat is mijn stijl,' aldus Depassé. Het is verder jammer dat het boek (digitaal) niet toegankelijk is voor mensen met een visuele beperking, zoals mijn naaste km-collega's.

Handvatten

Die 'maren' klinken wat zuur. Maar het neemt niet weg dat *Factor K* kennis en handvatten bevat voor een gedegen start van het vakgebied kennismanagement. Wel blijft veel kennis nog zitten in het hoofd van de auteur. Dus is – met de groeiende vraag naar kennis over km – de komst van een deel twee eigenlijk een onoverkomelijk toekomstscenario... <

Daphne Depassé
Factor K:
How to make knowledge work
Voorthuizen, Hatch Media
↻ 2017
ISBN 9789082110814
€ 47,50

Wonen en werken in een krimpregio (2)

Het aantal leerlingen op middelbare scholen in Zeeuws-Vlaanderen blijft teruglopen. De achterliggende problematiek is ingewikkeld en niet gemakkelijk op te lossen. Na jarenlang overleg tussen de betrokken partijen is de Taskforce 'Toekomstgericht Voortgezet Onderwijs Zeeuws-Vlaanderen' in het leven geroepen. Ministeries, provincie en gemeenten maken deel uit van deze taskforce. Het eindadvies van dit orgaan bevat een transitieplan waarin de koers voor de komende vier jaren is vastgelegd. De overheid stelt eenmalig tien miljoen euro beschikbaar en jaarlijks nog eens drie miljoen. Om hiervoor in aanmerking te komen, moeten wel enkele drastische maatregelen worden genomen. Zo

Bianca Pauwels

moeten de vier zelfstandige scholen in Zeeuws-Vlaanderen samensmelten tot één nieuwe scholengemeenschap. Ingangsdatum: 1 augustus 2018.

Bianca Pauwels is sinds 1999 mediathecaris op het Zwin College, een van de vier betrokken scholen. Bianca: 'Door de leerlingendaling kwam onze school in grote financiële problemen. Een van de maatregelen die de gemeente vervolgens heeft genomen is het samenvoegen van de openbare bibliotheek en de mediatheek van het Zwin.' Bianca is gesprekspartner bij dit overleg: 'Een positief aspect is dat leerlingen nu op meerdere plekken in de ruimte kunnen werken. Helaas blijkt die ruimte hiervoor nu al te klein te zijn.'

De situatie is niet bepaald rooskleurig, maar nuchter als Bianca is, doet ze in deze onzekere situatie 'gewoon' haar werk. Zelfs meer dan dat, want de directie heeft haar gevraagd om tijdelijk de werkzaamheden van de roostermaker over te nemen. Uit zo'n verzoek spreekt vertrouwen.

Bianca: 'Iedereen wacht nu vol spanning op het transitieplan en de gevolgen ervan.' Vaststaat dat de scholen moeten fuseren, maar wat dit voor haarzelf betekent, weet ze nog niet. Ondertussen blijft ze met beide benen op de door haar zo geliefde Zeeuwse grond staan.

Tineke van Ommeren, voorzitter BMO en mediathecaris De Noordgouw in Heerde

Studenten aan de slag bij het Netwerk Digitaal Erfgoed

Sinds februari werkt een groep van zes studenten van de Reinwardt Academie en de UvA aan projecten binnen het Netwerk Digitaal Erfgoed. Zij doen dit bij de verschillende instellingen die samenwerken in het netwerk: het Nationaal Archief, de Koninklijke Bibliotheek, het Nieuwe Instituut en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

Archieven, bibliotheken, musea en kennisinstellingen verzamelen en beheren steeds vaker digitale collecties en stellen deze beschikbaar aan het publiek en ten behoeve van onderzoek. De complexiteit van de te beheren informatie en de enorme groei van de hoeveelheid data zorgen voor een stevige uitdaging. Alleen door middel van samenwerking kunnen we deze uitdagingen aangaan. Door samen te werken kunnen we in Nederland onze digitale collecties optimaal benutten en toegankelijk houden. Hiervoor hebben erfgoedinstellingen en samenwerkingsverbanden in het erfgoedveld kennis, diensten en voorzieningen nodig die gedeeld kunnen worden. Het Netwerk Digitaal Erfgoed wil dit mogelijk maken, als plaats voor ontmoeting, afstemming en samenwerking.

Evenals kennisontwikkeling, bij erfgoedinstellingen en van de toekomstige medewerkers van die erfgoedinstellingen. Zes studenten van verschillende oplei-

dingen werken sinds februari aan projecten binnen het Netwerk Digitaal Erfgoed. Zij werken daarbij aan verschillende onderwerpen en verschillende opdrachten. De rode draad hierin is samenwerking en de ontwikkeling van gemeenschappelijke voorzieningen en diensten. Zo houden zij zich onder andere bezig met de koppeling van terminologiebronnen, e-mailarchivering, de essentiële eigenschappen van digitale objecten, webarchivering en het organiseren van studiedagen. Een grote diversiteit aan onderwerpen en invalshoeken. Maar wie kunnen dat beter vertellen dan deze studenten zelf. In de komende weken zullen Lianne, Koen, Cassandra, Zefi, Kitty en Sophia zich voorstellen en iets vertellen over hun opdracht. Wie zijn zij, wat studeren ze en waar houden zij zich mee bezig binnen hun stage? Zes verhalen in zes weken die als een feuilleton worden verteld, op 16, 23 en 30 april, 7, 14 en 21 mei. De verhalen worden gepubliceerd op KIA, het Kennisnetwerk Informatie en Archief.

Reinwardt Academie
Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

BMI-VERDIEPINGSDAG

Data, profilering en AVG

Op 17 april kwamen meer dan vijftig leden van de afdeling BMI naar een zonnig Amersfoort voor de BMI-verdiepingsdag. Op het programma, verzorgd door de commissie bij- en nascholing (CBN) en het BMI-bestuur, stonden de thema's datamanagement, profilering en AVG.

Na de ALV van de afdeling trapte keynotespreker Ingeborg Verheul het inhoudelijke deel van de dag af. Vanuit haar rol als projectleider van het Landelijk Coördinatiepunt Research Data Management (LCRDM) gaf zij een inleiding op het thema. Ze vertelde over de landelijke samenwerking op het gebied van datamanagement en de resultaten van drie jaar samenwerking.

Inzet van het coördinatiepunt was om onderzoekers voor datamanagement te motiveren met wortels in plaats van met stokken. Een kleine rondleiding op www.lcdrm.nl liet zien dat dat goed gelukt is. Er zijn volop praktische handreikingen ontwikkeld voor onderzoekers en onderzoeksondersteuners en er worden veel netwerken gevormd.

DATAMANAGEMENT

Na de lunch konden de deelnemers kiezen uit twee parallelsessies. Voor wie nog dieper in het onderwerp wilde duiken, was er een

sessie over datamanagement. In de eerste presentatie sprak Jan-Willem Boiten over de initiatieven Data4lifesciences en Health-RI. Bij het ontwikkelen van nieuwe behandelmethoden gaat veel kostbare tijd verloren doordat er niet slim genoeg met data wordt omgegaan. Een nationale infrastructuur moet ervoor zorgen dat data beter en sneller kunnen worden gedeeld en hergebruikt voor onderzoek en kwaliteitsverbetering.

Daarna presenteerden verschillende BMI-leden praktijkvoorbeelden. Zo vertelden Simone van Kleef en Carla Sloof van het St. Antonius Ziekenhuis over hoe zij als informatiespecialisten betrokken zijn bij datamanagement; zij daagden de aanwezigen uit om na te denken over hun rol hierin. En Jitka Vavra enthousiasmeerde de toehoorders met haar ervaringen bij het op de kaart zetten van het onderwerp datamanagement in het UMCG. Vavra's zoektocht bood veel herkenning; ook was er bewondering voor wat zij als informatiespecialist voor elkaar heeft gekregen.

PROFILERING

Deelnemers in de tweede parallelsessie gingen actief aan de slag in een dubbele workshop, verzorgd door Jantine Zeeman. Zeeman liet iedereen nadenken over profilering. Hierbij draaide het niet alleen om het op de kaart zetten van de eigen afdeling, ook het benadrukken van eigen persoonlijke, onderscheidende kanten kwam aan bod.

Tot slot volgde een praktische sessie over het meest prangende onderwerp van dit voorjaar: de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Joke Tania vertelde de BMI'ers over de gevolgen van deze wet en gaf hen tips over hoe dit aan te pakken in hun bibliotheek of kenniscentrum.

Na een dag vol nuttige informatie werd er nog lang nagepraat en gelachen tijdens de borrel in de voorjaarszon. De verdiepingsdag was een mooie opwarmer voor het BMI-lustrumfeest later dit jaar.

HANS JANSEN: NIEUW KB-GEBOUW IS 'N UITDAGING

Dafne Jansen

Redacteur van IP
en projectmanager
bij de Universiteit Utrecht

Je bent nu met pensioen, en toch heb je sinds afgelopen maart een nieuwe functie?

'Dat klopt! Op 19 april heb ik mijn officiële afscheid gehad na 42 dienstjaren. Maar ik blijf als adviseur betrokken bij de nieuwe huisvesting van de KB. Na een aantal zeer drukke jaren kan ik me richten op één klus, waar ik zo'n drie dagen in de week aan ga besteden.'

Ruim vier decennia bij dezelfde organisatie... dat gaat niet vervelen?

'Zeker niet. Ik heb vaak nieuwe functies gekregen, op een gegeven moment zelfs wel iedere twee jaar. Ik ben begonnen als titelbeschrijver/catalogiseerder in de tijd dat de automatisering van ons vakgebied in opkomst was. Toen ik hoorde over internet, wist ik: "Dit gaat ons vakgebied nóg verder veranderen". En hoe, de bibliotheek is dynamischer dan ooit.'

Is het internet de grootste verandering geweest in je loopbaan?

'Ja en nee. De KB is erg gericht op de digitale transitie. We willen steeds meer fysieke collecties digitaal beschikbaar stellen (denk aan Delpher). Maar we willen ook het "digital born"-materiaal, zoals websites, archiveren. Duurzame opslag is ongelooflijk complex en dé oplossing is nog niet in zicht. Ik heb het altijd jammer gevonden dat in Nederland nooit een incident heeft plaatsgevonden, waarbij groot-

Foto: Jacqueline van der Kort, KB

Hans Jansen is na 42 jaar bij de KB met pensioen gegaan. Voor de nieuwe huisvesting van de nationale bibliotheek blijft hij nog even aan.

schalig data zijn verloren – dat had urgentie gecreëerd. Maar de grootste verandering op organisatorisch vlak heeft voor ons de laatste jaren plaatsgevonden, met name in de samenwerking met de openbare bibliotheken sinds 2015. Van een vrij afstandelijke, bijna "deftige" organisatie, die vooral onderzoekers en studenten bediende, hebben we er in één klap vier miljoen nieuwe gebruikers bij.'

Je klinkt superenthousiast.

'Jazeker. De nationale bibliotheek van Nederland heeft zeventien miljoen potentiële leden, en ik denk dat de samenwerking met de openbare bibliotheeksector ons daar een stap dichterbij heeft gebracht. Ik vind programma's over laaggeletterdheid bijvoorbeeld heel inspirerend, omdat ze een direct, maatschappelijk nut hebben. En vergeet niet: de komst van honderdtwintig

nieuwe medewerkers destijds heeft ook weer een nieuwe impuls aan de organisatie gegeven.'

Speelt de nieuwe huisvesting in op die verandering?

'De nieuwe huisvesting van de KB moet een plaats blijven bieden aan studenten en onderzoekers om prettig te werken, maar we willen er ook "het geschreven woord vieren". Dat betekent niet dat we alleen maar oude boeken in vitrines gaan zetten, ik loop daar zelf ook stevast aan voorbij in andere bibliotheken. Maar het biedt wel ruimte voor een ander soort programmering, in samenwerking met kennis- en culturele instellingen. En natuurlijk moet je er ook oude boeken kunnen bestuderen.'

Dat gaat allemaal passen in dat nieuwe gebouw?

'Het magazijn komt waarschijnlijk elders. En we gaan opnieuw kijken naar de kantoorinrichting. Die kan efficiënter, maar tegelijkertijd is het ook belangrijk dat het prettig werken is – met veel daglicht.'

Ken je inspirerende voorbeelden?

'Nationale bibliotheken zijn toch vaak traditioneel. We moeten echt vooruit kijken en nieuwe dingen ontwikkelen, want wie de blik richt op bestaande gebouwen, ziet alleen het verleden. De nieuwe KB moet passen in de wereld zoals die er over zeven à acht jaar uitziet, en dat is een mooie uitdaging waar ik veel zin in heb.'

ICT KLEURT GROEN

Een van de aandachtspunten van SURF, de ICT-samenwerkingsorganisatie voor onderwijs en onderzoek in Nederland, is groene ICT en duurzaamheid. Verantwoordelijk projectmanager Gerard van Westrienen geeft een aantal tips voor 'groene' ICT-ontwikkelingen.

Hoe duurzaam kun je ICT maken?

'ICT zal altijd stroom kosten, dus moet je kijken hoe je de benodigde energie op een duurzame manier kunt opwekken. Niet via een kolencentrale, maar via zon- en windenergie, zodat je als organisatie CO₂-neutraal wordt. Maar ICT kan ook bijdragen aan vergroening. Neem bijvoorbeeld de CO₂-voetprint van een hogeschool. Tachtig procent daarvan wordt veroorzaakt door het woon/werkverkeer. Met de inzet van ICT kun je die voetprint verlagen. Organiseer het onderwijs zodanig dat studenten bijvoorbeeld twee dagen thuis online colleges volgen.'

Datacenters waren ooit stroomvreters, nu hebben ze flinke stappen gemaakt?

'Nog geen tien jaar geleden ging de helft van alle gebruikte stroom in datacenters naar de koeling ervan, de andere helft ging naar het stroomgebruik van de hardware zelf. De datacenters hadden er dus direct financieel belang bij als ze het energiegebruik konden terugbrengen. Dat is gelukt met onder andere koeling door de buitenlucht en met koude-warmteopslag. De volgende stap is hoe je de hardware zo efficiënt en zuinig mogelijk kunt gebruiken. En de laatste stap is hoe je de software kunt inzetten. Dat laatste is een onontgonnen gebied. Software stuurt de hardware aan, dus als je die goed programmeert, dan is ook daar nog een wereld te winnen.'

Het delen van de ICT-infrastructuur is raadzaam voor organisaties?

'Als elke organisatie met een klein eigen datacenter voortaan één datacenter met andere

organisaties deelt, is dat niet alleen efficiënter maar ook duurzamer. Voor kleinere instellingen zoals bibliotheken kan de stap naar de cloud ook al vele malen duurzamer zijn. Toch moet je er altijd kritisch naar blijven kijken. Stel dat je datacenter op zon- of windenergie draait, en je gaat over naar de cloud waarbij de energie uit kolen komt, dan is het de vraag of die overstap wel zo veel duurzamer is.'

Wat te doen met afgedankte computers?

'Zorg ervoor dat een afgedankte pc niet zomaar wordt vernietigd of ergens in Afrika gedumpt wordt. Let er bijvoorbeeld op dat als de hardware door de shredder gaat, er zoveel mogelijk grondstoffen worden teruggewonnen. Maar sta ook stil bij de fase daarvoor: hoe kun je apparatuur die economisch gezien *end of life* is, maar in fysieke zin nog niet, opknappen en opnieuw inzetten?'

Heb je nog een laatste tip?

'Kijk kritisch naar hoe vaak gedigitaliseerde bibliotheek- en archiefcollecties geraadpleegd worden. Als klanten bepaalde collecties eens in de vijf jaar inzien, moet je dat gedigitaliseerde materiaal dan *on the spot* beschikbaar houden? De data van weinig geraadpleegde collecties staan immers op een draaiende disk in het datacenter en dat kost stroom. Die data kun je ook op tape zetten. In het laatste geval wordt alleen energie verbruikt als de data wordt opgevraagd. En met een "tape-robot" heeft de gebruiker dan alsnog binnen een paar minuten de gewenste informatie ter beschikking.' <

Nationale dag voor duurzaamheid in het hoger onderwijs

Op 25 mei presenteert SURF de ontwikkelingen op het gebied van groene ICT en duurzaamheid in hoger onderwijs en onderzoek. 'Het belangrijkste is,' vertelt Gerard van Westrienen, 'dat op deze dag studenten, onderzoekers, docenten en professionals uit het bedrijfsleven en vanuit de overheid elkaar kunnen ontmoeten.'
nddho.surf.nl

Gerard van Westrienen

GEEF JE TIJDLIJN FLAIR

Maak in een handomdraai een visueel aantrekkelijke en interactieve tijdlijn met Timeline JS.

In het Knight Lab van de Northwestern-universiteit werken studenten, docenten, designers en ontwikkelaars samen aan het ont-

werpen van gebruiksvriendelijke storytelling tools voor journalisten. Een van hun tools is Timeline JS. Niet alleen handig voor

journalisten, maar voor eenieder die online een chronologisch verhaal wil vertellen of chronologische data wil visualiseren.

Voorbeeld van een tijdlijn gemaakt met Timeline JS

Leen Liefsoens

Redacteur van IP en senior informatiespecialist bij de bibliotheek van de Haagse Hogeschool

Je hebt geen programmeerkennis nodig voor het gebruik van Timeline JS, maar je kunt je tijdlijn wel verder aanpassen indien je kennis hebt van JavaScript Object Notation (JSON), een gestandaardiseerd gegevensformaat.

De tijdlijnen zijn geschikt om te bekijken op een groot scherm, maar ook op de kleinere scher-

men van een smartphone of tablet. En het gebruik van Timeline JS is helemaal gratis. Kortom, vele voordelen en daarbij zijn de tijdlijnen die je maakt met Timeline JS visueel erg aantrekkelijk. Een mooi voorbeeld vind je op www.rainforest-alliance.org/about (de tijdlijn bevindt zich halverwege de webpagina). <

Via
timeline.knightlab.com/#make
maak je in vier stappen
een interactieve tijdlijn.

1 Allereerst bouw je je tijdlijn op aan de hand van een Google spreadsheet template, te downloaden bij stap 1 op timeline.knightlab.com/#make. Een Google-account is dus vereist. Elke rij in het document is één evenement op je tijdlijn. Daarbij is elke gebeurtenis te illustreren met een gepast media-element. Negentien verschillende mediatypen worden ondersteund, waaronder YouTube-filmpjes, Spotify-tracks, tweets, Google Maps, Flickr-foto's en Wikipedia-artikelen.

2 Zorg ervoor dat je Google spreadsheet is gepubliceerd.

3 Kopieer vervolgens de link van je Google spreadsheet naar het lege tekstveld bij stap 3 op timeline.knightlab.com/#make. Dit moet de link zijn van de adresbalk van je browser, negeer de link die bij stap 2 wordt weergegeven in het venster 'Publiceren op internet'.

Bij deze stap is het instellen van verschillende opties mogelijk waaronder het lettertype, het startpunt van je tijdlijn en de plek van de navigatie.

4 Ten slotte verschijnt een link naar je gegenereerde tijdlijn. Of je kunt gebruikmaken van de insluitcode om je tijdlijn op je eigen website te plaatsen.

Tips

> Beginners kunnen een tijdlijn maken met niets meer dan een Google spreadsheet, zoals in de vier stappen staat beschreven. Op YouTube vind je diverse Engelstalige tutorials. Een aanrader is de how-to video van de Carleton Universiteitsbibliotheek: youtu.be/gNQA2HEseso.
> Experts kunnen hun JSON-

vaardigheden gebruiken om een tijdlijn verder aan te passen zonder verlies van de nette basis van Timeline JS. Op timeline.knightlab.com/docs vind je de benodigde documentatie. De bibliotheken van het Boston College beschrijven hoe zij het voor een van hun projecten hebben aangepakt: ds.bc.edu/

creating-a-timeline-with-timelinejs-and-json.

> Er is ook een plugin van Timeline JS beschikbaar voor WordPress. Door deze plugin te installeren kun je eenvoudig een tijdlijn toevoegen aan je website. Een demo van de plugin kan je bekijken via youtu.be/W4k5Bih3k_U.

DE STAD WORDT SMART

Londen heeft ambities om dé smart city van de wereld te worden. Kunnen bibliotheken hier hun rol pakken?

Give us the data! Met die uitroep besloot Tim Berners-Lee in 2009 zijn lezing 'WWW: Past, Present, and Future' in het Science Museum in de Britse hoofdstad. In juni 2017 riep de Londense burgemeester Sadiq Khan alle Londenaren, zowel in de private als publieke sector, op om hetzelfde te doen. Zijn doel? Ideeën verzamelen over hoe Londen het beste zoveel mogelijk data over de stad en haar inwoners kan vergaren.

Londen groeit

Khans verzoek komt niet zomaar uit de lucht vallen. Naar verwachting zal het inwonertal van de Britse hoofdstad binnen tien jaar de tien miljoen (nu acht miljoen) overstijgen. Dit schept uitdagingen

den de wereldleider op het gebied van smart cities maken.

Kansen

Data wordt de bron van innovatie om veilige, open en inclusieve oplossingen voor Londenaren te ontwerpen voor de komende decennia. De projectleiders van de Smart London Board sporen publieke instellingen, energiebedrijven, de wetenschap, de creatieve industrie en de technologische gemeenschap aan om samen te werken.

Voor openbare bibliotheken ligt hier een mooie kans. Bibliotheken zouden onder andere een bijdrage kunnen leveren aan het vijf miljoen pond kostende *Digital Skills Programme*. Met dit programma wil de stad mensen 'informatiekundig' maken, zodat zij kunnen bijdragen aan het vinden van toepassingen

de risico's van privatisering van data, zoals *The Guardian* onlangs deed in een kritisch stuk over drie Nederlandse 'smart cities'.

Niet genoemd

Bibliotheken worden voornamelijk niet specifiek genoemd in het consultatiedocument voor Smart London; er wordt slechts in algemene termen gesproken over de 'publieke sector'. En dat is jammer want bibliotheken kunnen nog een andere rol spelen in smart city-projecten, zoals Edwin Mijsbergen in het vorige nummer van IP liet zien. Hij beschreef in een geüpdatet artikel hoe in Chattanooga (Tennessee) de gemeente, openbare stadsbibliotheek en de Chattanooga Brigade samenwerken om datasets te verzamelen, ontsluiten en beschikbaar te stellen aan burgers op het portal ChattaData. Hier kan iedereen de openbare datasets gebruiken om applicaties te ontwikkelen. Zo doen burgers echt mee aan het ontwikkelen van oplossingen in hun stad.

Enkele van de meest prominente vertegenwoordigers uit de bibliotheekwereld in Groot-Brittannië zien bibliotheken als 'platforms', waar allerlei diensten en typen informatie geboden worden, en waar je naadloos verbonden wordt met informatie uit andere instellingen. Dat blijkt uit recente rapporten die diverse bibliotheekorganisaties voor een parlementaire commissie toelichtten. Dat geeft hoop.

Tech Week

Na de afronding van de openbare consultatie voor Smart London werkt de Smart London Board nu aan een 'roadmap', die tijdens de London Tech Week in juni gepresenteerd zal worden. Slimme bibliotheken grijpen hun kans. *Watch this space.*

<

Marja Kingma

Curator Germanic Studies
bij de British Library

op gebieden als vervoer, planning, economie en milieu, die alleen op een innovatieve manier aangepakt kunnen worden. Een van die manieren is Londen ontwikkelen tot een 'smart city', of 'data hub', naar het voorbeeld van onder andere Amsterdam. Khan wil van Lon-

die datatechnologie biedt. Publieke diensten door de gebruiker, voor de gebruiker. Zo zullen 'gewone' Londenaren écht het hart gaan vormen van de smart city in wording, is de gedachte.

Daarnaast kunnen bibliotheken burgers ook wijzen op privacy en

BRILJANTE BIBLIOTHEEKSONNETTEN

Jos Damen houdt een lofzang op de bibliotheek-sonnetten van Paul Verlaine, een 'drankzuchtige biseksuele armoedzaaier met syfilis' én Frankrijks grootste dichter.

Portret van Paul Verlaine,
(toegeschreven aan)
Willem Witsen, 1892

Toen de Franse dichter Paul Verlaine in 1892 twee weken lang Nederland bezocht, was dat een sensatie van de hoogste orde. Verlaine reisde door Nederland en ontmoette in Den Haag, Amsterdam en elders kunstenaars als Isaac Israëls, Albert Verwey ('strijdzuchtige en levenwekkende kracht'), Jan Toorop, Pieter Tak en Willem Witsen ('lichamelijk is Witsen een gedrongen mannetje, buitengewoon vitaal').

Genie op absint

Thuis in Parijs was Verlaine toen al een bezienswaardigheid. Een genie, zeker, en een *poète maudit* if ever there was one. Maar ook: 'een buitengewoon morsige Socrates, in een walm van absint. Met zijn fronsende wenkbrauwen, met de plooiën in zijn schedel, zijn miezige haarlokken en zijn mond waarin wilde zwijnen zich thuis zouden voelen' (dixit Jules Renard). Verlaine was een flink deel van de tijd dronken en sliep zijn roes uit bij Parijse straatschuimers. Voorbij was zijn droomperiode met Arthur Rimbaud: Verlaine moest af en toe in ziekenhuizen bijkomen, omdat zijn lichaam gesloopt werd door syfilis, suikerziekte, bronchitis en een hardnekkige wondroos.

Biblio-sonnetten

Maar Verlaine bleef altijd schrijven. Toen privé-uitgever Pierre Dauze in 1895 aan Paul Verlaine voorstelde om tegen betaling 24 biblio-sonnetten te schrijven, hapte de 51-jarige behoeftige dichter onmiddellijk toe. Dauze (*nom de plume* van Paul-Louis Dreyfus-Bing) was een journalist op het gebied van de Franse handelsbetrekkingen, maar ook een hartstochtelijk verzamelaar van bibliotheek uitgaven en bijzondere literatuur. Bij zijn dood werd hij 'de prins van de moderne bibliotheek' genoemd. Hij herkende de grootheid van Verlaine, en be-

greep het wederzijds voordeel van de verstrekte opdracht.

131 exemplaren

Uiteindelijk zou Verlaine dertien bibliotheeksonnetten schrijven, die pas in 1913 (het jaar van Dauzes dood!) in een schitterende uitgave zouden verschijnen: de *Biblio-sonnets*. Dat was jaren na het overlijden van Verlaine, in het bed van zijn *maîtresse*, de prostituee Eugénie Krantz. De oplage van de bundel was 131, waarvan er slechts vier in Europese bibliotheken overbleven. De Koninklijke Bibliotheek heeft een exemplaar, en in Tilburgse privé-bibliotheken zijn nog twee exemplaren aanwezig.

Vertaling

Enthousiaste Tilburgers zorgden voor de eerste Nederlandse vertaling, en die is nog net in een prachtige uitgave te koop. Nog geen dertig euro voor het ultieme cadeau voor elke informatieprofessional die wat te vieren heeft. Fijne vertaling van Martin Hulseboom, illustraties van Richard Ranft, biografische schetsen door Peter IJsenbrant en bibliografische geschiedenis door Ed Schilders. Veel mooier is niet mogelijk.

'Bibliotheek'

Nog één keer Verlaine, uit het eerste Biblio-sonnet, 'Bibliotheek':

*'Dit dood gewaande boek,
dit duister, treurig wezen,*

*Herrees – voor ingewijden
geenszins wonderbaar:*

*Ze weten, Binder, magiër
en kunstenaar,*

*Hoezeer je jouw sublieme
kunde hebt bewezen.'*

<

Paul Verlaine: Biblio-sonnetten. Tilburg, Stichting Cultureel Brabant. ISBN 978-90-822545-2-5. € 29. Te bestellen via www.boekenfabriek.nl

Jos Damen

Hoofd bibliotheek & ICT
van het Afrika-Studiecentrum,
Universiteit Leiden

Het picknickkleed onder de letteren

Foto: Sanja Zunic

Gedenkwaardig dagje, 19 april. In de ochtend verschijnt in Den Haag bij de Raad voor Cultuur het sectoradvies over de letteren- en bibliotheeksector. De lunch geniet ik op een zonovergoten Museumplein in Amsterdam met een Finse collega, daags ervoor vertrokken uit Tampere waar nog restjes sneeuw lagen. Later in de middag vergadert het bestuur van de Auteursbond met de balkondeuren open over de inkomenspositie van auteurs en vertalers. Even verderop beleeft Lelystad, uw toekomstige vertrekpunt voor vliegvakanties naar warmere oorden, op een halve graad na de eerste tropische dag van 2018.

Niets is heerlijker dan op een warme lente-dag languit op een kleed in het gras een boek lezen. Vindt u en vind ik. Maar we behoren tot een minderheid. Over een langere periode daalt de belangstelling voor het lezen in de vrije tijd. In de wereld van boek en bibliotheek heeft men dat gegeven inmiddels gelaten geaccepteerd. De Raad voor Cultuur maakt zich zorgen. Als deze trend niet wordt gekeerd, kan het niet anders dan dat die het picknickkleed onder de letteren vandaan trekt.

'Vraaguitval', noemen economen het. Op zich niets ergs. Niemand is er rouwig om dat we geen lantaarnopstekers meer hebben, of kolenboeren. Erg wordt het pas als de dingen die ervoor in de plaats komen geen verbeteringen zijn. Van lezen weten we dat het allerlei positieve effecten heeft: op de woordenschat, de vaardigheid je

'Hoe het kan dat er nog altijd zoveel boeken – een kleine twintigduizend per jaar in Nederland – verschijnen is een raadsel'

Frank Huysmans

Redacteur van IP, bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

schriftelijk uit te kunnen drukken, schoolprestaties, carrièrekansen, plus het vermogen je in te kunnen leven in een ander. Juist daarom is het zorgelijk dat de vraaguitval zich manifesteert onder jongeren en jongvolwassenen.

Minder boeken verkocht en geleend betekent ook minder in-

komsten voor de makers. En die krijgen al zo weinig. Een onderzoek heeft laten zien dat het gemiddelde auteursinkomen in 2013-14 ruim beneden modaal lag. Vertalers moeten het met nog minder doen. Hoe het kan dat er nog altijd zoveel titels – een kleine twintigduizend per jaar in Nederland – verschijnen is een raadsel. De economie die hiervoor een sluitende verklaring vindt, heeft de Nobelprijs in de pocket.

Het is de intrinsieke motivatie, hoor je dan. Mensen schrijven boeken omdat die boeken geschreven moeten worden. Net zoals een bergbeklimmer een berg beklimt omdat die berg er is. Niettemin: hoeveel getalenteerde auteurs schrijven dat boek toch maar niet omdat er thuis monden gevoed moeten worden? Hoeveel meesterwerken, met andere woorden, loopt de natie mis doordat potentiële Libriswinnaars in de accountancy belanden?

Akkoord, Kafka en Pessoa sletten hun dagen ook op kantoor. Maar het moet toch mogelijk zijn dat je in Nederland met je creatieve brein een redelijk normaal bestaan kunt opbouwen? Kunnen we daar als samenleving niet wat extra's in investeren? Met subsidies, of gewoon door wat vaker in de zon te gaan lezen? <

Makkelijk en snel uw bibliotheekcollectie aanvullen?

Vanaf juni 2018 is het echt mogelijk! In de nieuwe NBD Biblion Webshop zoekt, vindt en bestelt u in een handomdraai uw gewenste titels.

Wat is er nieuw in de NBD Biblion Webshop?

- **Inzicht in bestelstatus**
U ziet waar uw bestelling zich bevindt in het verwerkingsproces
- **Alleen bestel- en leverbare titels in de Webshop**
Zo hoeven wij u geen 'nee' te verkopen
- **Inzicht in voorraad**
Zo weet u zeker dat u niet achter het net vist

Alles over de nieuwe snufjes en de laatste updates vindt u op nbdbiblion.nl/NieuweWebshop

Waarom een nieuwe bestelomgeving?

Sinds 1971 is NBD Biblion een vertrouwde partner van bibliotheken en (school)mediatheken in het verwerken en leveren van uitleenklare media. Onze missie is het ontzorgen van onze klanten. De huidige online bestelomgeving van NBD Biblion past niet meer bij deze missie: tijd voor een frisse start.

Waarom zou u een boek bestellen bij NBD Biblion?

U vindt bij ons

- ✓ hoge verwerkingskwaliteit, dus duurzame boeken
- ✓ duizenden actuele titels, binnen een paar dagen in huis
- ✓ ontzorging bij administratieve taken
- ✓ investering in bibliotheekinnovatie